

B
146.

146

גנזי מצרים
הלכות ספר תורה

לעג"ד לר' יהודה הנשיא אלברגילוני

הוצאתים לאור הק' אלחנן בלאאמ"ו הה"ג נתן אדלר הכהן זצ"ל

AN

ELEVENTH CENTURY INTRODUCTION
TO THE HEBREW BIBLE

BEING A FRAGMENT FROM THE SEPHER HA-ITTIM OF
RABBI JUDAH BEN BARZILAI OF BARCELONA
OR THE SIMILAR WORK OF A CONTEMPORARY

EDITED, WITH AN INTRODUCTION

BY

ELKAN NATHAN ADLER

Oxford

PRINTED FOR PRIVATE CIRCULATION

BY HORACE HART, PRINTER TO THE UNIVERSITY

1897

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 146.

גנזי מצרים
הלכות ספר תורה

לענ"ד לר' יהודה הנשיא אלברגילוני

הוצאתים לאור הק' אלחנן בלאאמ"ו הה"ג נתן אדלר הכהן זצ"ל

AN

ELEVENTH CENTURY INTRODUCTION
TO THE HEBREW BIBLE

BEING A FRAGMENT FROM THE SEPHER HA-ITTIM OF
RABBI JUDAH BEN BARZILAI OF BARCELONA
OR THE SIMILAR WORK OF A CONTEMPORARY

EDITED, WITH AN INTRODUCTION

BY

ELKAN NATHAN ADLER

Oxford

PRINTED FOR PRIVATE CIRCULATION

BY HORACE HART, PRINTER TO THE UNIVERSITY

1897

AN ELEVENTH CENTURY INTRODUCTION TO THE HEBREW BIBLE.

THE ANCIENT SYNAGOGUE NEAR CAIRO.

ABOUT three miles south of the west end of the Muski is Old Cairo, "Masr el Atika," a dreary mass of ruins on the east bank of the Nile just below Rôda Island. The ruins are those of Fostât, the "tent" city founded by Omar's victorious general, 'Amr ibn el-'Aṣi, in 638. The legend goes that more than a thousand years before his time the Babylonian warriors of Cambyses had erected a fortress there, in 525 B.C., in order to secure his Egyptian conquest, and they called it Babylon in affectionate memory of their great metropolis. Traces of an ancient Roman *castrum* can still be identified, and "Babylon" is to this day the name of the Coptic quarter of Cairo¹. The famous Gaon of the ninth century, Saadia ben Joseph, the Fayyûmi, whose millenium has been recently celebrated, received a call from Egypt to the Gaonate of Sura on the Euphrates in 928; and an American missionary to the Copts assured me that the real reason why the Gaon was also called *Babli*, "the Babylonian," was because he once inhabited this Coptic quarter! Anyhow it is beyond question that large numbers of Jews as well as Copts inhabited this part of Egypt for many centuries after the beginning of the Christian era, and perhaps a couple of centuries previously. Some of the Coptic and Greek churches there were evidently built as early as the sixth century, but of all these, to us Jews the most interesting is the Synagogue of Elijah, Ezra, or Moses (esch

¹ Strabo xvii. 14, at the very beginning of the Christian era, calls it Βαβυλῶν φρούριον ἑρμῶν, and Saladin, in a letter to Frederic, King of Germany, quoted in the Itinerary of Richard Cœur de Lion, gives it the same name. When the Crusaders invaded Lower Egypt in 1168 the Saracens set fire to Fostât to prevent its falling into the hands of the Christians, and some of our charred fragments may be silent witnesses of that very fire.

Schamyân or Kenîset Elijâhu or Kenîset Ezra or כנסת משה). "Of all these," because, though it has been a synagogue for nearly twelve hundred years, tradition, as well as internal evidence, point to its having been originally a Christian church of about the third or fourth century, and its titular saint was Michael. Probably, however, the conquest of Egypt by the Persian Chosroes in 619, or of the Caliph Omar's army a generation later, led to the conversion of many a church into mosque or synagogue. And it is at this date that St. Michael's may have been Judaized into the כנסת משה. Anyhow, for some centuries later the intercourse between Egypt and Bagdad seems to have been of the closest. Their respective rulers intermarried, and the Jews, ever fashionable and courtly, followed suit. The Egyptian Nagid derived his authority directly from the Reschgola or Prince of the Captivity at Bagdad, and indeed, if Sambari's Chronicle (1672) is to be believed, it was a Caliph's daughter who, in 984, advised her Egyptian husband to institute in his capital the dignity of Nagid upon the model of the Babylonian Reschgola¹.

This ancient synagogue has always been regarded with almost superstitious reverence by the Jewish inhabitants of Cairo, and pointed out to the traveller as worthy of his pilgrimage. Benjamin of Tudela visited it before 1173, when the surrounding buildings were already in ruins, and the Jews had migrated to the newer and more fashionable Cairo. He says: "From New to Old Misraim (= מצרים, הקדמוני, Masr el Atika) is a distance of two parasangs. The latter lies in ruins, but the sites of the walls and houses may be traced at this day. . . . In the outskirts of the city is the very ancient synagogue of our great master Moses, upon whom be peace. An old and very learned man is the overseer and clerk (פרנס שמש) of this place of public worship. He is called Al Sheikh Abunasar. . . ."

¹ Vide Neubauer, *Anecdota Oxoniensia*, 1887, p. 115, and 1895, p. 129, but see *J. Q. R.* VIII, 552. The two fragments, also from the Fostat Genizah, which are appended hereto, throw new light on this dignity and its relations to Babylon and Palestine.

THE GENIZAH.

In the middle of the last century, Simon van Gelderen, Heine's ancestor, tells us in his diary how much impressed he was by the wealth of possibility that lay hidden amid the rubbish of the *Genizot* in the old synagogue near Cairo¹. But though he seems to have been the first to have looked there for literary treasure, he does not say that he found anything of importance.

In 1864 Jacob Saphir visited the synagogue, and describes the גניזה there in the picturesque Hebrew which makes his ספיר אבן ספיר such lively reading. He says that after spending two days ferreting among the ancient books and leaves, and getting covered with dust and ashes, נמלאתי אבק ואפר, and finding nothing of importance, he became sick of the task, but "who knows what may be yet beneath?" Since that date many hundreds of fragments, more or less dilapidated, have percolated thence into the public libraries of Europe. The caretakers of the ancient edifice found that not too scrupulous dealers were prepared to bestow liberal backshish for bundles of "rubbish" from that sacred dustheap. Professor Sayce, in his annual visits to Egypt, has probably been one of the best customers of these dealers, and Bodley's Library at Oxford has, through his good offices, acquired some priceless gems of Hebrew literature. Dr. Neubauer is busily engaged in passing through the press a catalogue of these, which will, it is not too bold to prophesy, almost revolutionize our bibliography. The Clarendon Press edition of so large a part of the original text of Ecclesiasticus is a noble harbinger of what we are to look for from this source. The British Museum, like Saphir, thought the fragments less worthy of attention; but Berlin and Cambridge have a good few, the Archduke Rainer has some important ones, and so have Mrs. Lewis and Mrs. Gibson, and especially the future historian of the Jews of Egypt, Professor Kaufmann.

¹ Vide Kaufmann's *Heine's Ahnensaal*, 123.

A few were offered for sale at public auction at Cologne last year, and Wertheimer of Jerusalem is also a seller. In the fall of 1888 I paid a short visit to Cairo, saw this synagogue in Old Cairo¹ as well as that of Maimonides in the Muski, inquired about the Genizot, but obtained no satisfactory replies. The Cairene Jewish authorities told me that they occasionally buried torn or defaced Hebrew prints and Sifre Torah in their Bet Chajim at Basatni, but that nothing of importance was ever thus destroyed. They were very proud of the Fosât Synagogue, and showed me the original firman from the Egyptian Caliph under which they were confirmed in its possession some eight hundred years back, and which is preserved in Messrs. Cattai's strong room. In that document the synagogue is entitled Ezra's. To my horror I was also told that the community had resolved to have the building cleaned and renovated, and, amongst several other errors, I expressed a confident opinion that nowadays no Hebrew MSS. of any importance are to be bought in Cairo! The community fulfilled their promise, and the synagogue has been restored out of all knowledge. I paid another visit to it in January, 1896, and thanks to the amiable and intelligent Chief Rabbi there, Rabbi Rafaïl ben Shimon ha Cohen, and his wardens, the Messrs. Cattai, for whose kindness I cannot be too grateful, was conducted by Rabbi Rafaïl to the extreme end of the ladies' gallery, permitted to climb to the topmost rung of a ladder, to enter the secret chamber of the Genizah through a hole in the wall, and to take away with me a sackful of paper and parchment writings—as much in fact as I could gather up in the three or four hours I was permitted to linger there. This year Mr. Schechter, to whom I am indebted for a great deal of valuable help in connexion with this paper, has been accorded unique privileges. As might have been expected, he has made the best use of his opportunities, has ex-

¹ See a description in my series of "Notes of a Journey to the East," which appeared in the *Jewish Chronicle*, Dec. 7, 1888, et seqq.

haustively ransacked the Genizah, and returned home to Cambridge laden with the spoils of the Egyptians.

THE FRAGMENT.

Among the contents of my sack—a very Benjamin's sack—were over a hundred historical documents, about one in every four bearing a date varying from the tenth to the thirteenth century. There were also a few larger fragments of works in Arabic and Hebrew. One of these—a small folio of sixteen closely and carefully written pages, each of about fifty lines—is the portion of a long-lost work of a famous author which I have ventured to edit here. The texture of the paper, character of the letters, and orthography of the words, point to a date certainly not later than the twelfth century. There are several corrections in the MS., but hardly such as to justify one in assuming it to be an author's autograph. When I found it, it was sewed together, but apparently pages 3-4 and 13-14 had been transposed. This error has now been rectified. If I am correct¹ in attributing the MS. to R. Judah ben Barzilai of Barcelona, there can be little doubt that it formed part of his ספר העתים, and that it followed closely upon the passage of twenty-three lines quoted *in extenso* by the רא"ש (died 1327) in the הלכות קטנות on the ס"ה which follow the treatise Menachoth in most editions of the Talmud. The same long quotation is made by R. Jerucham b. Meschullain of Provence (1334) in his תולדות אדם וחוה. Halberstam, in his masterly edition of the Barceloni's *Sepher Jezira* (Berlin, 1885), gives a formidable list of authorities who cite the ספר העתים, and it will suffice to refer the reader to his work for further information on the subject². He states that he possessed a considerable

¹ For some arguments in favour of this view, *vide infra*.

² Vide especially *op. cit.* pp. xviii-xxi, xxiii, and xxv to xxix, and vide Brüll's *Jahrbuch*, VIII, 177-188. To Halberstam's list should be added the references in R. David Conforte's קרא הרורה (Cassell's edition, ה'ב' and ה'א'). I have the good fortune to possess the editor's presentation copy to my uncle, Dr. Michael Sachs, with some pages of Sachs' MS. notes. Among these are not only several of Halberstam's references to the

fragment of the work in a MS. which he lent to Rabbino-witz who describes and often quotes it in the *Dikduke Soferim* to *Erubin*. The MS. is apparently now among the Montefiore Codices in Ramsgate. It would seem to be the second part, and to comprise the "Dinim" or rules as to the Sabbath, the Erub, and the reading of the Law. The first part, Rabbinowitz suggested, dealt with the everyday duties of the Jew, the benedictions¹, the daily prayers, &c. R. Jerucham quotes our author very frequently by name, and apparently oftener still without mentioning him, and perhaps the plan of his book is based on that of our *Sepher ha Ittim*. Of such a compendium of the whole duty of man the early middle ages afford us other striking examples in the *Machzor Vitry*, written in 1207 by a pupil of Rashi, and the *Etz Chajim*, written in 1287 by R. Jacob² ben Judah of London. I venture to date the Barceloni a little earlier than Halberstam allows, for both the chroniclers, Joseph ben Zaddik of Arevalo, in 1467, and Abraham Zakkut ben Samuel, in 1505, say that the Barceloni died in the year 1067³.

Barceloni, but also some not in Halberstam. They are as follows : ר' חסדאי בר אברהם קרישקש בהקומתו ל' אור ה' ד' ב' א' : ולא היו להם חבורים כוללים כי אם חבור ההלכות אל ר' יצחק אלפסי ההבור הגדול שעשה ארונו הר' יהודה הנשיא אלברגילוני באריכות גדול ובמהלוקת הגאונים וחשובתם עכ"ד . נראה שכיון אל ס' העתים והודיענו מהות החבור הזה היקר אשר נראה שהי' בסגנון ובמהלכות השורים הובאו בו דעות ופסקי הראשונים הפך דרך הרמב"ם בחבורו הגדול אין בו זכרון לראשונים וכאשר האריך גם בעל אור ה' להראות כי דרך הרם' כמו'ל לא יתכן וכאשר כבר קדמו הראב"ד ז"ל בהלוגה הזאת : ומס' העתים מביאהר"ץ בפ' על נדרים ד' כ"ב בר"ה אמר רבא א"מ הלכתא פותחין בחושא וכו' אבל הרב הנשיא אלברגילוני ז"ל כתב בשם מר יהודאי גאון ז"ל וכו' עיי"ש : והרישב"א חרושי הענית ד' ה' (ד"א) ע"א במתני' הגיע י"א במרחשון וכו' לענין אי בשלי מגלח הענית : ובהנ"א פ' א' דשבח לרא"ש סי' ל"ז ח"ר אין משלחין אגרות וכו' נמ"מ ה"ל שבה פ' כ"ח הל' י"א : כך מצאתי (הגירסא) בהלכות וגם' העתים עכ"ל See also the above in the *Machzor Vitry*, pp. 23-4, and pp. 244 and 344 of the *Machzor*. Moreover, in the Genizah of the ancient Synagogue at Bokhara I have quite lately found a fragment of a commentary on Chullin which repeatedly refers to the הלכות הרב ר' יהודה בר' ברולי זל

¹ Vide *infra* as to the תשובה ברכה mentioned in our text.

² See the extracts published by my brother in the Steinschneider *Festschrift*, pp. 186-208, pp. 241, 242.

³ Vide Neubauer's *Anecdota Oxoniensia*, 1887, pp. 92 and 102. The "Rif,"

THE IMPORTANCE OF THE FRAGMENT.

Apart from the question of its authorship¹, the date of the treatise from which our fragment is copied can hardly be later than the eleventh century. It is full of quotations, but the latest authority cited is earlier than 1100. These authorities are in themselves interesting, because they are mostly of the early centuries of the Christian era, and our knowledge of the Hebrew writers of that period is all too scanty. Our text is especially rich in the *responsa* of the Gaonim. Two of these, Mar Rab Kimui Gaon bar Mar Rab Achai (circa 897) and Mar Rab Hai Gaon bar Mar Rab David (circa 890), were hitherto only known by name. We have now complete *responsa* from them, as well as from a dozen others. Moreover, one Mar Rab Asaph² is quoted as an authority whom I have not been able to identify. He is sandwiched between the Gaonim Kimui and Hilai, which rather points to his having lived in the middle of the ninth century. He is hardly likely to be the physician Asaph³, and is certainly not the comparatively late אב"י אסף. Can he be the Asaph mentioned in the *Seder Olam* in connexion with the Massora⁴?

There are three Arabic *responsa* quoted—Saadia (2), Hai⁵ (12), and anonymous (4)—which may now be added to Steinschneider's list in his *Hebräische Uebersetzungen*⁶.

though not quoted in our fragment, is cited in the מסר יצחק as ר' יצחק ו' and, as he died in 1103, he would appear to have predeceased the Barceloni. But this is by no means an insuperable difficulty. He was a life-long contemporary, for he was born in 1013, and I suggest that ו' was added by a pious copyist of Barceloni, and not the Barceloni himself.

¹ See below, p. 11.

² Folio 14, but see *post* as to reading יסף instead of אסף.

³ Vide Steinschneider, *Hebr. Bibl.* XIX, 35 and *passim*.

⁴ Vide Neubauer, *A. O. L.* 174. המסורה הזו שמסר דוסא בן אלעזר בנו של ר' אסף שקבל מר' יהודה הדבלי.

⁵ Contrast with this *responsum* of Hai Gaon to the Beth ha Midrash of Nissim Gaon, the famous literary question by Jacob ben Nissim addressed to Hai Gaon and Sherira Gaon, to which we owe the latter's famous response.

⁶ §§ 544 and 545. To these may also be added a reference to a *responsum* of Hai Gaon in the Massora Parva of a Toledo Bible Codex of 1492, which

Then we have numerous and full quotations from many Midrashim as well as both Talmuds and in some cases the variants from the editions are both interesting and important¹.

But it is for its contents themselves that the text is most valuable. We know that the Massora was gradually evolved by the *Soferim* between the second and tenth centuries of the present era². Now the text gives us remarkable information as to the state of knowledge of the subject, and the *Din* or practice in the century succeeding that in which the *Soferim* closed their labours. Moreover, it happens that the earliest Massoretic glosses we possess in the Hebrew Bible MSS. are little, if at all, earlier in date³. We have here definite rules laid down, with authorities, as to the preparation of the parchment for a scroll of the law, the division between letters, words, and paragraphs, the shape and "Taggin" of its letters and the size of its columns. But we have also something of still greater importance. We have an almost complete and logical analysis of the action of the Massorah on the text of the Bible. Within the last few weeks Dr. Ginsburg has published an elaborate *Introduction to the Hebrew Bible*, which is a worthy successor to his *magnum opus* on the Massorah. Over a hundred pages of the *Introduction* are devoted to the subject of our text, and only two out of thirteen classes of instances of Massoretic text modification are unrepresented in our MS. Nor are the two omitted classes, "The attempt to remove the application of the names of false gods," and "Safeguarding the unity of the Divine Worship at Jerusalem," either important or undoubted. It is a curious fact that, for the rest of the

I recently acquired at Perim Pasha, near Constantinople. The Codex inserts Joshua xxi. 36, 37, adding: 'מחשבו' וכן נרא' בהללי וכן נרא' מהשרב' רב' דהיי גאון ו'.

¹ E.g. Text, folio 10 and 16. There are about a hundred such quotations in the text.

² Cp. I. Harris, *J. Q. R.* I, 128.

³ Vide Ginsburg's *Introduction to the Hebrew Bible*, pp. 469 et seq.

thirteen classes, our author's and Ginsburg's mode and even order of treatment are very much alike. Indeed, our author anticipated by 800 years much of the work so admirably performed by the great modern Massorete, Dr. Baer, whose death all deplore so deeply.

AUTHORITIES QUOTED.

The following authorities are mentioned and quoted in our text:—

Talmud Babli and Jerushalmi. Boraita de Soferim, ten times. Tosefta de R. Chija. Midrashot de R. Tanchuma. Agadata of Genesis, Leviticus, Song of Songs, Ecclesiastes. Pesikta and Pesikta de R. Eliezer. Sefer Taggin, six times.

The following Gaonim:—

Mar Rav Hunai ben Joseph,	c. 689, in Pumbadita, cited once.
Mar Rav Jehudai ben Mar Rav Nachman,	c. 759, in Sura, cited nine times.
? Mar Rav Joseph bar Chija	c. 828, in Pumbadita, cited once.
Mar Rav Kimui ben Mar Rav Ashi,	c. 829, in Machassia, cited once.
Mar Rav Paltoi ben Abaji,	c. 842-858, cited once.
Mar Rav Natronai ben Mar Rav Hilai,	c. 846, in Machassia, cited twice.
Mar Rav Amram ¹ ben Mar Rav Sheshna,	c. 854, in Machassia, cited once.
Mar Rav Mattathias,	c. 858, in Pumbadita, cited twice.
Mar Rav Zemach ben Mar Rav Chaim,	c. 880, in Machassia, cited once.
Mar Rav Hai ben Mar Rav Nachshon,	c. 887, in Machassia, cited once.
Mar Rav Hai פיו ² ben Mar Rav David,	c. 890, in Pumbadita, cited once.
Mar Rav Hilai ben Mar Rav Natronai,	c. 894, in Machassia, cited twice.
Mar Rav Kimui ² ben Mar Rav Achai,	c. 897, in Pumbadita, cited once.
Mar Rav Saadia ben Mar Rav Joseph,	c. 926, in Machassia, cited thrice.
Mar Rav Scherira ben Mar Rav Chanina,	c. 980, in Pumbadita, cited thrice.
Mar Rav Samuel ben Mar Rav Chofni ha Cohen,	c. 960-1034, in Sura, cited thrice.
Mar Rav Hai ben Mar Rav Scherira,	c. 969-1038, in Pumbadita, cited three or four times.

¹ This is the author of the *Siddur*, which forms the basis of the Jewish liturgies of Europe.

² Of these Gaonim nothing was hitherto known but their name. Of Hai ben David, vide Brüll's *Jahrbuch*, IX, 120. פיו means of Pumbadita.

Other authorities quoted are the mysterious Mar Rav Asaph¹, and the great R. Nissim ben R. Jacob, and Rabbenu Chananel of Kairouan², who, with Samuel the Nagid and our author, are the representative Rabbis of the generation immediately succeeding the Gaonim—the דור ראשון אחר הגאונים, as Menachem Meiri calls it³. References are also made to, and quotations taken from the שימושא רבה דספר תורה⁴, the גאונים נאונים ואחרונים (folio 4), the קדמונים (ib.)⁵, the גאונים ורבאחא and the גאונים של איגרותיהן, the בעלי התלמוד and the סופרים; and with regard to these last there is an important passage on folio 9 as to *defectiva* and *plena*. Another noteworthy phrase is קראיין (not Karaites) in significant juxtaposition with מעומי תורה ועמי הארץ (folio 1). On folio 7 we have an interesting comparison of the respective merits of the two Talmuds, and on folio 6 a pretty case of a talmudical "pilpul," winding up with a comforting assurance as to the accuracy of R. Ashi's editorship of the *Gemara*. The rival *Tanaim* and *Amoraim* are pitted against each other and their number taken into account in just the same manner as an English lawyer of to-day would balance the authority to be attached to the *obiter dicta* of so many Lords Justices and so many Puisne Judges.

AUTHORSHIP⁶.

R. Judah ben Barzilai of Barcelona is known to have written—

1. the פירוש ספר יצירה edited by Halberstam;

¹ Herr Halberstam (*J. Q. R.*, X, 165) suggests that יוקף is meant, i. e. R. Joseph ben Abba, 814 or R. Joseph ben Chija, 828.

² c. 1050. They are the latest Rabbis quoted by our author.

³ Neubauer, *A. O.* II, 228.

⁴ As to the authorship, vide Weiss, IV, 21. Query a Gaon or Rabbi called רבא, and the Barceloni cited as to his authority.

⁵ That these "early" Gaonim wrote Arabic is notable: vide Steinschneider, l. c.

⁶ For most of the arguments as to authorship I have to thank Mr. Schechter, and *pace* Kaufmann and Halberstam, I adhere to the ascription.

2. a *Sefer ha'Ketivim* on various *Dinim*, which is frequently quoted, and of which one part is extant in MS.;
3. a commentary on the Bible.

He lived in the eleventh century; the latest authority he quotes is the "Rif" (*Rabbi Isaac al Fasi*, who died in 1103), and the chronicles assign 1067 as the date of his death. Enjoying a very great reputation, he is frequently referred to and quoted, not by his own name, but by that of his city, as the *Barceloni*, as we should talk of the Bishop of Oxford. Sometimes he is cited merely as the *Rabbi par excellence*¹. Enough of this great Rabbi's work is extant to enable us to know what are the characteristics of his style. Such are (1) a great predilection for the *responsa* of the Gaonim, shared with him by only two Franco-German Rabbis of the thirteenth century—the authors of the *אור זרוע* and the *כתתור ופרח*; (2) a remarkable diffusiveness of style, in which perhaps he is not alone among rabbinical—and other—authors, but in which he is certainly pre-eminent; (3) the use of archaic forms of Hebrew spelling; and (4) modest expressions, such as *בענייני*, which were commoner among early writers than among those who lived after the Conquest².

All these characteristics are to be noted in the author of our text³. The date test is absolutely decisive as to his having been at least a contemporary of the *Barceloni*. The latest authorities quoted in our text are R. Chananel and R. Nissim, both of whom were contemporaries of the *Barceloni*, and although once or twice *ז"ל* is appended to their names, that may well have been done by the copyist. Other instances where each is cited as *הרב הגדול* without *ז"ל* look as though they had been living contemporaries at

¹ E. g. R. Jerucham, *passim*, and compare Wertheimer's *Ginze Jerusalem*, I, 15 and 16, where Rabbenu Tam quotes him, perhaps from our very text, as *רבינו ז"ל* with regard to *שעשנ"ו ג"ץ* and the shape of the *זו*.

² But see Zunz, *Gesammelte Schriften*, III, 45.

³ Note, for instance, the archaic forms—*קראיין*, *יי*, *ייגנו*, *באצי*, *תלמידי המלך*, *באצי*, *ייגנו*, *יי*, *קראיין*—*ליו*, *ראבון*, *כאילו* (= *כילו*), *לאו* (= *ליו*), &c., &c.

the date of composition. Again, our author's references to Arabic as לשון הנריה and לשון טיית are at least consistent with his having lived in Barcelona, which was from the ninth to the thirteenth centuries ruled by a Christian Count, but which, as we know from Benjamin of Tudela and other early travellers, as well as the poet Alcharisi, had intimate commercial and social relations with Greece, Pisa, Genoa, Sicily, Alexandria, and Palestine, and the adjacent countries.

Our author frequently¹ refers to himself and his writings, mentioning by name his ספר הבינות and his תשובות ברכות. The former may well be the Barceloni's Biblical Commentary, the title of which was hitherto unknown. The latter is probably part of the ס' העתים, his largest and most important work, of which, I believe, this text formed part. But perhaps the most convincing argument in favour of this identification is furnished by the two Rabbis previously referred to, R. Jerucham and R. Tam. The former, in his ור' יהודה ברבי ברזלי' כתב בשם גאון שהן² תולדות אדם וחווה מ"ב וכו', i.e. that the number of lines in each column of a sepher should be forty-two. This seems to be a distinct reference to the citation of Hilai Gaon on folio 14. The latter, in his Rules as to the Sepher Torah above referred to, would also seem to have our very text in view when he quotes what may well be the remarks on our folio 10 as to the ornamentation of the letters and the shape of the ך. For all these reasons it will probably be conceded that there is a very great probability in favour of our hypothesis as to the Spanish Rabbi's masterpiece having been another instance of resurrection from an Egyptian tomb³.

E. N. ADLER.

¹ Folios 1, 1, 2, 2, 6, 7, 11, 12, 12, 12, 13, and 14.

² Edition, Venice, 1552, p. 17 b.

³ I wish to express my grateful acknowledgments to Dr. Friedländer who has been good enough to revise the text, which had been ably copied for the printer by Dr. Greenburg. I have also to thank Chief Rabbi Simonsen, Professors Bacher and Kaufmann, and Herr Halberstam for suggesting various corrections, &c.

הלכות ס"ת

(Fol. 1) שקולפין ממנו לשם תפילין שמענו שחזרין ומעבדין אותו בעפצא ובלא ספק אי איפשר לו בלא מלח והוה ליה מליח וקמיה ועפיין • ובמסכת גטין בפ' המביא¹ תניא בעניין ההוא גברא דעל לבי כנישתא שקל ספר תורה יהב לה לדביתהו אמ' לה הא גיטיך אמ' רב יוסף למאי ניחוש ליה או משום מי מילין הא קימא לן דאין מי מילין על גבי מי מילין ופיר' מי מילין מיא דעפצא שמעת מינת שכל גויל שלספר תורה עפיין הוא ולא הוצרכתי לברר כל העיקרין הללו אלא כדי להסיר השיבוש שנמצא בפרשת ואתחנן דר' שמו' גאון שתהו בו רבים והגויל הזה אם לספר תורה מעבדין אותו אין מקלפין ממנו כלמ' דבענן שיהו עבים כדי שיהו הקיפו כאורכו שהעורות שלספר תורה כל אימת דהוי עבים טפי מעלו דהא רב אחא בר יעקב כשעשה הקיפו כאורכו בעורות שלענלים כתב הילכך הרוצה לעשות גוילין לספר תורה צריך שיקח את העורות וישיר את השיער שלהן במה שירצה ולעבדן במלח וקמח ועפצא ואם עשה כן כשירין לכתוב עליהן ספר תורה ואם חיסר בעיבודן משלשה דברים הללו כלום לא מיבעיא ספר תורה דלא כשירין ליה אלא אפילו מגלה אסור לכתוב עליהן ואם כתבה עליהן פסולה שכן שנינו² לעניין מגלה על הניי(ר) ועל הדפתרא לא יצא ומפרשינן בגמ' דפתרא דמליח וקמיה ולא עפיין הלא תראה ותבין שלא חסר מדפתרא אלא עפצא בלבד ופסלו אותו מלכתוב עליו מגלה כל שכן חיפא שהוא חסר עפצא וקמחא וכל שכן מצה שנקרא בטיית רק שאינו מעובד מאחד משלשה דברים הללו ומה

¹ Gittin, 19.² Megillah, 17.

מגלה אינה כשירה עד שתהא כתובה אשורית על העור והוא הגויל שפירשתי אותו ספר תורה האמור לא כל שכן שלא יוכשר לכתבו על אחת מן העורות השלשה שהיא מצה ו[חיפ]א ודפתרא לפיכך צריך אתה להיוהר מיכן ואילך שלא תסבור כי הקלף שאמרו רבותינו הוא רק הנקרא מצה היא טעות גדולה והינו דתנן במסכת כלים¹ העושה כים מעור (ה)מצה ומן הנייר טמא שהמצה הינו רק וה(ני)ר שעיבדו שלם בשלשה מינין הללו הוא הגויל ומצוה מן המובחר לספר תורה אם הניחו שלם וכתב עליו בכל חוקי הגויל ואם קלף ממנו הקלף שלו וכתב עליו ספר תורה בשעת הדחק בדאייעבד כשר הוא לקרות בו שמלאכתו פשוטה ולא הטריחו חכמים בשיעור והינו קלף שאמרנו בתלמודינו² שאלו את רבי שיעור ספר תורה בכמה (א)מר להן בגויל ששה טפחים ובקלף איני יודע וכן מה שאמרו בתלמוד ארץ יש' ובקלפים לא נתנו חכמים שיעור פיר' דהו להו קלישי ולא מצי הסופר לשער הקיפו כאורכו וכן לעניין הדפין במעוט וברוב כאשר אני עתיד לפרש לפנינו ומר רב מתתיה נא' ז"ל נמי פריש הכי אמר להן בגויל ששה טפחים בקלף איני יודע שהקלף דק הוא ואינו הווה ששה טפחים וכללו שלדבר הקלף שכותבין עליו פרשיות שלתפילין הוא שאמר עליו רבינו הקדוש בקלף איני יודע והוא שהתירו (חכמים) לכתוב עליו מגלה וספר תורה בשעת הדחק בזמן שאינו מוצא לבוין ולשער מלאכת הגויל שהיא קשה * אבל העור הנקרא רק ליכא למן דשרי למכתב עליו מגלה כל שכן ספר תורה וכל ספר תורה ומגלה שתמצא כתובה על עור המצה שהוא רק אינן מוציאין מידי חובה ואסור לקרות בהן בצבור ושמא מעוטי תורה או נמי קראיין ועמי ארץ כתבו אותן * ואם תמצא לומר תלמיד חכמים כתב (או)תן שמא בטעות הורוהו ולא ידע מלאכת העור ופסולן והכשי(ר)ן שאין לנו לשנות ממה שלימדונו רבותינו ואפילו מזוה נמי לא מיבעי למכתבה אלא דוכסוסטום שלגויל והרי אתה מוצא המזוזות הישנות כולן על הגויל שחכמים ראשונים כתבו אותן כהוגן אבל האי עור מצה איני יודע לו הכשר לכלום לא לספר תורה ולא לתפילין ולא למזוזות ולא למגלה ולא יוכשרו אלא למכתב עליהו מכילתות וכתבים להתלמד בהן אבל דבר מצוה לא * ובהדיא שנינו³ אין בין ספרין לתפילין ומזוזות אלא שהספרין נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות [אינן נכתבות אלא אשורית] ר' שבג אמר' אף בספרין לא התירו שיכתבו אלא יונית ואם תאמר הר(י) הספרין [והתפילין והמזוזות] לא בעו שרמוט הרי לימדונו רבואתא טעמא דמילתא לפי שהתפילין נכתבין על קלף [דק מאוד] כדי שלא יהא כבד ואי משרמיט ליה

¹ Kelim, 17, 15.² Baba Bathra, 14.³ Megillah, 5.

מר הוא מתקריע וכן אמר רבנו עמרם בר [ששנה קלף לא בעי שר] שאי אפשר לה לקבל שרטוט * הילכך הגויל שכותבין עליו ספר תורה הוא שכותבין עליו מזוזות ותפלין ובגמ' דבני מערבא במסכתא דמגלה¹ גרסי' ר' זעורה בש' אמי בר חיננא [ככתב ספרים כן כתב תפילין ומזוזה] ועוד קימא לן מזוזה שבלת עושין אותה תפילין אבל תפילין שבלו אין עושין מהן מזוזה [הלמה שמעלין] בקודש [ולא מורדין] ושמעת מינה שעייבון שוה ואי מי איתה דמזוזה על מצה מצה לתפילין מי מכשרינן אלא לאו שמע מינה בדקאמרינן דמצות מזוזה להיכתב על דוכסוסטום שלגויל המעובד ותפילין על הקלף הנקלף ממנו והני מילי למצוה דתניא² הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ומזוזה על דוכסוסטום אבל אם שינה וכתב את המזוזה על הקלף בדיעבד כשר דהכי תריצנה לשמעתא דרב דאמ' קלף הרי כדוכ(סוס)טום מה דוכסוסטום כותבין עליו תפילין קלף כותבין עליו מזוזה דקימא לן כמעשה דר' מאיר דאמ' ר' שמעון (בן אל) עזר ר' מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת אפילו הכי לא הוכשר במזוזה אלא קלף הראוי לתפילין אב(ל) עזר המצה מאן מכשיר ואף שהכשירו במזוזה שנכתבה על הגויל ועל דוכסוסטום ועל הקלף הני מילי במזוזה אבל (בתפילין) לין לא מכשרינן למכתב(ב) אלא על קלף בלבד : ובפ' אמר להן הממונה³ גרסי בני מערבא תני עזר שעייבדו לשם קמיע מותר לכתוב עליו מזוזה רשב' גמליאל אוסר אמ' ר' יוסי הוינן סברין למימר מה פלגין להדיוט הא לגבוה לא מן מה דתני אבני קדש ובקדש ייחצבו בגדי קדש צריך וגו' (fol. 2) אמ' הדה אמרה אף לגבוה פליגין עד כן לא פליגי אלא בעזר אבל במצה ליכא למן דשרי ורבינו סעדיה גאון ז"ל אמר ופירוש דוכסוסטום גויל שנקלף ממנו קלף ודבר רבינו סעדיה איצא פי כי תשא פי כתבה אלתורה עלה אלגויל עלה חסנה ק' ולמא אד' לם ימכננא אן נכתב אלתורה כתאבה תכון מסתויה מן דאכל ומן כארג' פלדלך יכתב עלי אלגויל חתי לא תרי מן כארג' מקלובה אלבתה * וכל מי שאומר חילוף הדברים הללו צריך להביא ראיה לדבריו ולא ימצא הרי לך פירוש מלאכת הגויל והקלף ודוכסוסטום בענין(ו) ספר תורה ומגלה ותפילין ומזוזות כמה דסבירא לי וכמה שנתגלה לי בסיעתא דש(מ)יא וסר הספק ואיפסילו להו מצה וחיפא ודפתרא ונשאר הגויל והקלף בהכשירא ואם יוכל הסופר לשער שיעורי ספר תורה על הגויל בכל ענייניו בדוקא וקושטא הוא המצוה מן המובחר ואפילו עזרוהו חכמי דורו שהרי מצינו חכמים ראשונים היו יגיעים בו כדי שיודמן להן כשיעור [חיון] אינן מקופחין שזכות גדולה היא והריני כותב לפניך כל חוקי מלאכת ספר תורה

¹ Jer. Megillah, I, 11.² Sabbath, 79.³ Jer. Joma, 40.

ומקבץ כל הלכותיו בראיות ברורות בכל ענייניו • ואם אינו יכול לכון שיעוריו כי בודאי קשה הוא וצריך חכמה יתירה לפי שמצאתי מר רב קימיו ז"ל שכתב למקצת חכמים ששאלוהו בזה הדבר וכן השיב אותן בלשון הזה מה נעשה שאין בקי לעשות כן ארכו כהקיפו אל ירע לבכם על זאת כי אשר תבקשו הוא נפלא מכם : הילכך אם אי אפשר לו לכון מלאכת הגויל כתיבתו על הקלף שקולפין מן הגויל המעובד לשמו שהוא קליש טפי עדיף שלא הצריכו בו שיהא הקיפו ששה טפחים כאורכו ולא דקדקו בשיעורי היריעות שלו דגרסינן בפירוש שאלו את רבי שיעור ספר תורה בכמה אמ' להן בגויל ששה טפחים ובקלף איני יודע ובני מערבא גרסי לענין שיעורי יריעות ובקלפים לא נתנו בהן שיעור ומשום רבינו יהודאי גאון ז"ל אמרו ובקלף כל מה שיכול לדקדק ידקדק וכל מה שאינו יכול לדקדק אינו נתפס על כך ורבינו נטרונאי ז"ל התיר לקרות בקלף לכתחלה בצבור וכולם לעניין קלף שקולפין מן הגויל המעובד לשמו אמרו • ורבינו חננאל הרב הגדול ז"ל אמר ומלאכת כתיבת ספר תורה בגויל צריכה חכמה יתירה לשער שיגיע הקיפו כארכו דהא רב הונא לא נודמן לו אלא אחד משבעים ומסורת בידינו להיות הגוילים נקיים עבים חזקים וכול ואמר בלשון הזה ואע"ג דאמרינן בירוש' בקלפים לא נתנו חכמ' שיעור וכול ור' אמר כששאלו אותו ספר תורה בכמה אמ' בקלף איני יודע דמשמע שכותבין ספר תורה על הקלף כיון דלא אשכחן שעשה כך אין מתירין לכתחלה לעשות בקלף בוא וראה שאפילו בדרך ש' טפח' לא אמרו אלא בגויל כההו דאמ' ספר תורה שכתבתי לפל' גוילים שלו לא עיבדתים לשמן וכו' ומכל מקום מצוה מן המובחר אינה אלא בגויל עד כן דברי רבינו חננאל הרב הגדול ז"ל ושמענו מכלל דבריו שמצות ספר תורה לכתבו על הגויל מיהו לא התיר לך לכתבו על הגויל אלא כשיהא ארכו כהקיפו ושיהו כל ענייניו ומלאכתו מכוונת כהוגן • ובמקום הדחק שאינו יכול לכון הרי התיר הקלף מיהו אינו מן המובחר • והרי הבאתי כל דבריהם שלגאונים ורבואתא ואין בהם מי שפיקפק בספר תורה שלגויל ולא הקילו אלא בשיעור הקלף בלבד • ומדברי כולן כל אחד ואחד לא נתנלה לך בפירוש מלאכת הגויל והקלף וכבר ביררתי אותה לך • וצריך הכותב על הקלף (שי)כתוב במקום בשר דתניא¹ כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער ואינו רשאי לשנות ושאר כל ענייני ספר תורה שלקלף כל מה שיכול לדקדק ידקדק והנה כל מלאכת ספר תורה מחוברת הלכות ברורות לפניך •

¹ Sabbath, 79.

שִׁמּוֹשׁ רַבָּה דְסֵפֶר תּוֹרָה

ב[ס]מֵ רחמ

הרוצה לעשות ספר תורה בכל חוקיו וככל משפטיו צריך ליקח עורות שלבהמה טהורה או נמי עורות חיה טהורה ואפילו [טריפ]ות שלהן אבל עורות שלבהמה טמאה ועורות שלחיה טמאה לא הוכשרו ולא מיבעיא ל[ספר תורה] ולא לתפילין ומזוהות אלא אפילו רצועות שלתפילין נמי צריכין עור בהמה טהורה דגרסינן בפרק במה מדליק¹ לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ומסקנא דלא נצרכה [אלא לרצועו] תיהן שלתפילין אבל תפילין גופיהו הלכה למשה מסיני ורצועות שחורות של תפילין אמרינן בגמ' שחורות מי גמירי ובפרק שמונה שרצים במסכת שבת [ק'חי] גרסינן לה סתמא תנו רבנן כותבין תפילין [על גבי] עור בהמה טהורה ועל גבי עור חיה טהורה ועל גבי נבילות וטריפות שלהן ונכרכות בשערן ונתפרות בגידן והלכה למשה מסיני שהתפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן אבל אין כותבין לא על גבי עור בהמה טמאה ולא על גבי עור חיה טמאה ואין צריך לומר על גבי נבילות וטריפות שלהן ואין נכרכות בשערן ואין נתפרות [אלא בגידין] שאלה שאל ביתוסי אחד את ר' יהושע הגרסי מנין שאין כותבין תפילין אלא על גבי עור בהמה טהורה דכת' למען תהיה תורת יי' בפיך מדבר המותר בפיך אלא מעתה נבלות וטריפות אל יכתבו אמר לו אמשול לך משל למ(ה) (ה)דבר דומה לשני בני אדם שנ תחייבו הריגה למלכות אחד הרגו מלך ואחד הרגו אספקליטור איזה מהן משובת הוי א(ומ)ר זה שהרגו מלך מעתה יאכלו אמר לו התורה אמרה לא תאכלו כל נבלה והיא גזירת מלך שנקראת אמרת מצוה שמעיה אמ' ליה קלוס והו(א) הדין לספר תורה דבעי עורות טהורות עילוויא דבעון למע(ב)ד לתפילין עשינן לספר תורה בפ'ק דמסכת מגלה² בהדיא שנינו אין בין ספרי' לתפ' ומ' אלא שהספרים נכתבים בכל לשון תפילין ומזוהות אינן נכתבין אלא אשורית רבן שבגא (fol. 13) אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית ותניא נמי התם אמ' ר' יהורה אף כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בספר תורה משום מעשה שהיה דתניא מעשה בתלמאי המלך שכיונס שבעים ושנים זקנים והושיבם בע'ב בתים וכול' מעשה ולמדנו שכל עילוויא דבענן לתפילין כותיה בענן לספר תורה אלא שהספרים התירו לכתבן יונית פי' בכתב יוני ולשון הקדש היכי דאמרי בעלי התלמוד בענין עורות טהורות לענין תפילין ולא

¹ Sabbath, 28.² Megillah, 8.

הוצרכו להוכיח ספר תורה דאתי בקל וחומר אבל בברייתא דספרים¹ תניא בהדיא אין כותבין ספרים לא על עור בהמה טמאה ולא על עור חיה טמאה ואין תופרין בנידן ולא בסערן אבל כותבין על עור בהמה טהורה ועל עור חיה טהורה וכותבין על עור נבלות וטרפות שאל אחד את ר' יהושע הגרסי וג' ראה היאך הברייתא שכתובה כי עיקרה שנויה בענין ספר תורה וכשהוצרכו ללמד לענין תפילין אמרוה על התפילין להודיעך דלא שאני להו בין ספר תורה לתפילין ועיבוד הגוילין שלספר תורה צריך שיהא עיבוד שלם והוא דמליח וקמיה ועפיין ולא יחסר משלשה דברים הללו כלום שהרי העור הנקרא דפתרא לא חסר אלא עפצא בלבד ואמרינן לעיניין מגילה כתבה על דפתרא פסולה כל שכן ספר תורה וכבר ביררתי ענייני העיבוד ומלאכתו והטעמים אלו בשאלה שנשאלתי בעניין הגויל והקלף במייעתא דשמיא *

ושאלו מלפני מר רב הילאי גאון זל

ספר תורה שאין לו תנין מהו לקרות בו והשיב אותן כך ראינו שמותר לקרות בו ואין התנין פוסלין אבל העושה תנין הרי זה משובח שקשורות כתרים לאותיות וכל שכן שבע אותיות שצריכות שלשה תנין שהן זיין אלו הן שעטנו גין סימן שין ועיין ונון וטית וזין וגימל וצדי ואם אינו עושה להן תנין אין נפסלות * זה הוא דברי גאון זה זל ובקבלה בידינו מרבתינו דהני זיין לאו תנין נינהו אלא זיין לחוד ותנין לחוד וזיין דשעטנו גין לאו כמה שאמר קיבלנו אלא שין דשמע ועיין דשמע וטית דטוטפות וז' דעיניך וזין דמזוזות וגמל דדגניך וצדי דעל הארץ הני בעינן זיין אבל התנין הרי הן כותבין ומדוקדקין בספר תאני משם את צריך ללמדן * ועוד אמר גאון מר רב הילאי זל ופתוחות וסתומות יש להן מקומות כל אחת במקומה ואין לשנות ולעשות פתוחה סתומה וסתומה פתוחה שכך שנינו פרשה פתוחה לא יעשה אותה סתומה וסתומה לא יעשה אותה פתוחה : ובברייתא דספרים² תניא כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער : וצריך לעבדן לשום ספר תורה ובפרק השולח גט לאשתו³ תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדן לשמן ומסתברא כותיה ובפרק הניזקין⁴ גרסינן ההוא דאתא לקמיה דר' אבהו אמר ליה ספר תורה שכתבתי לפלוני גוילים שלו לא עיבדתים לשמה אמר לו ספר תורה ביד מי אמר לו ביד לוקח אמר לו כשם שנאמן אתה להפסיד שכרך כך נאמן [אתה] להפסיד ספר תורה ואחר שמעבד את הגוילין לשמן צריך לשרטט את היריעות

¹ Boraita de Sopherim, I, 1.

³ Gittin, 45.

² Ibid., I, 4.

⁴ Ibid., 54.

קודם שיכתוב בהן ולא מיבעיא ספר תורה דבעי שירטוט אלא אפילו הכותב שלוש וארבע תיבות מן המקרא אסור לכתוב בלא שרטוט ובפ קמא דגיטין¹ גרסינן אמר ר' יצחק שתיים כותבין פיר' בלא שירטוט שלש אין כותבין במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין ומעשה דמר עוקבא דאמרינן שרטיט וכתב ליה אמרתי אשמרה דרכי וג' ובמסכתא דמגלה² לענין מגלה גרסינן אמר ר' חיה בר אבא אמר ר' אסי מגלה צריכה שירטוט כאמיתה שלתורה ובבריתא דספרין³ תניא ואינו רשאי לכתוב אלא אם כן מסרגל כתב את היריעה שאינה מסורגלת פסולה ובגמ' דא"ר יש במסכתא דמגלה⁴ גרסי הלכה למשה מסיני שיהו כותבין בעורות ומסרגלין בקנה פיר' סירגול הינו שירטוט ובטיית הסטיר אלאסטר ותרסימהא ומצאנו איגרותיהן שלגאונים וכתביהן בזמן שכותבין בהן פסוק או פסוקין מנקדין עליו נקודות מלמעלה ואעפ' שאינו משורטט ואיגלי לן מכלל המעשה שעשו דסברי שהנקודות שמנקדין במקום השירטוט עומדין שהרי הכר גדול הוא וקולא הוא דהקילו בש(עת) הדחק שלא לשרטט באיגרותיהן ומסתברא כותיהו ואסור לכתוב ספר תורה או מזוזה או מגילה אלא על הספר בדיו • מגלה מדגרסינן בפ' הקורא את המגלה למפרע היתה כתובה בסם בסקרא בקומוס ובקלקנתום על הנייר ועל הדפ' לא יצא עד שתהא כתובות בדיו על העור ואמרינן סם סמא קומוס קומא קלקנתום אמר רבא חרתא דאושכאפי על הספר בדיו מנא לן אמר רבא אתיא כתיבה כתיבה כתיב הכא ותכתב אסתר המלכה וכת' התם ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדב האלה ואני כותב על הספר בדיו והוא הדין לספר תורה ולעניין מזוזה תניא בספרי דבי רב וכתבתם על הספר בדיו אתה אוטר על הספר בדיו או אינו אלא על האבנים הרי אתה דן בלשון הזה ואני דן בלהז' ובעל הדין עמד לחלוק ולומר נא' כאן כתב ונא' להלן כתב מה כתב שנא' להלן על האבנים אף כתב שנ' כן על האבנים וחילפתי ובטל החילוף וזכיתי לדין תחלה נא' כן כתב ונאמ' להלן כתב מה כתב של להלן על [הספר בדיו] אף כתב שנא' להלן⁵ על הספר בדיו ולא שרי למיכתב ספר תורה אלא או בלשון הקדש או יונית דאמר' בפרק מגלה אין בין ספרין רבן שמעון בן גמליאל אומ' אף בספרין דת' לא הותרו שיכתבו אלא יונית אמר' יוחנן הל' כרב (fol. 14) ואורך ספר תורה ששה טפחים ומשמא דמר רב יהודאי גאון זל נתן טעם כאורך הלוחות וצריך הסופר לשער את היריעות ואת הדפין ואת השטין שכותב בכל יכלו

¹ Gittin, 6.² Megillah, 16.³ Boraita de Sopherim, I, 1.⁴ Jer. Megillah, I, 11.⁵ 55' כאן.

במספר ובשיעור כמדת הגויל בעביו ובחזקתו פעמים שהוא צריך להעבות את הכתב ופעמים שהוא צריך להמעיט את הכתב ולהדיקו כדי שיתבונן להיות הקיפו שלספר כארכו שאם הקפנו על הקיפו חוט הוה מדתו ששה טפחים ודבר זה מפורש בפרק השותפין דבבא בתרא¹ תנו רבנן אין עושין ספר תורה לא ארכו יותר על הקיפו ולא הקיפו יותר על ארכו שאלו את רבי שיעור ספר תורה כמה אמר להן בגויל ששה בקלף איני יודע וכבר בירונו מלאכת הגויל והקלף לאחורין והביאו לנו המעשיות הללו כדי לחבב מלאכת ספר תורה ולהודיעניו כבודה דאמרי רב הונא כתב שבעין ספרי ולא איתרמי ליה אלא חד רב אחא בר יעקב כתב חד במשכי דעגלי ואיתרמי יהבו ביה רבנן עינא ונח נפשיה ואין לאדם לזלזל בספר שלגויל מלעשותו כך אם הפך לכתוב בגויל ומי שרוצה להקל הרי ספר שלקלף אינו צריך כל כך יעשה אותו שאלמלי דבר גדול הוא לא הוה טרחי בה קמאיי כולי האי הרי רבותינו הגאונים כולם הצריכו זה השיעור למי שרוצה לעשות בגויל ומר רב מתתיה גאון זל אמר ספר תורה כותבין אותו בגוילין טובים וצריך שיהא אורכו ששה טפחים וצריך שיהא הקיפו ששה טפחים ומשמא דמר רב יהודאי גאון זל אמרי נמי וצריך להיות כהקיפו ורבינו חננאל זל אמר ומלאכת ספר תורה בגויל צריכה חכמה יתירה לשער כדי שיגיע הקיפו כאורכו ומקצת קדמונים כתב בלשון טיית הכי אן גלד אלאיל וגלד אלוראפה יתם פיהא הרא והרי מעשה דרב אחא בר יעקב שכתב חד על משכי דעגלי ואיתרמי ואם חכמי תלמוד והגאונים הראשונים והאחרונים לא פיקפקו במלאכת שיעור הגויל מי הוא זה אשר יוכל לפקפק בו בלא ראייה לפיכך אין לשנות דתניא במסכתא דספרים² כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיעור ואינו רשאי לשנות ובגמ' דבני מערבא³ גרסי ואם שינה פסל ושמעין מינה שכשם שחוקי הגויל לכתבו במקום שיעור ואין לנו לשנות כך כל חוקי מלאכת הגויל אינו רשאי לשנותן אלא בראיה ברורה ולעניין מניין השיטין שבכל דף ודף מצאתי כתוב משמא דמר רב יהודאי גאון זל שאמר ששים שטים כנגד ששים ריבוא שלישראל ואנא בעניותי לא סבירא לי הכי אלא כמה שאמרו בבביתא דספרים⁴ וכמה היא מסרגל ארבעים ושנים ואני מצאתי לה טעם בקצת מדרשות דר' תנחומה בפרשת ואלה מסעי שהלוחות שהוריד משה מסיני היו בה מב' שרטוט כנגד מב' מסעות ומר רב קימוי גאון זל אמר ומנין השיטין צריך שיהיה בכל דף ודף שנהגו ראשונים שדקדקו בדבריהן ארבעים וששים ויש שמוסיפין וכבר כתבתי

¹ Baba Bathra, 5.

² Jer. Sopherim, I, 11.

³ Boraita de Sopherim, I, 4.

⁴ Boraita de Sopherim, I, 4.

טעם מי שמוסיף ומ' אסף¹ נמי כך פסק מ'ב שיטין ומר רב הילאי נאון מ'ב שיטין נמי אמר וכך אמר רבינו חננאל הרב הגדול דהוא בתרא ודייק ז' ומסורת בידינו להיות ארבעים ושנים שיטין ובחוקי הגויל לעיניין שיעור היריעות והדפין דוקא ורוחב השיטין וענייניה גרסינן בפרק הקומין רבה (את המנחה) במסכת מנחות² תנו רבנן עושה אדם יריעה מבת שלש דפין ועד בת שמונה דפין פחות מיכן ויתר על כן לא יעשה ולא ירבה בדפין מפני שנראה כאיגרת ולא ימעיט בדפין מפני שעניו שוטטות אלא כגון למשפחתיכם שלשה פעמים נדמנה לו יריעה בתשעה דפין לא יחלק שלש לכאן ושש לכאן אלא ארבע לכן וחמש לכן במה דברים אמורים בתחלת הספר אבל בסוף הספר אפילו פסוק אחד בדף אחד ובפרקא קמא דמגלה נמי גרסי בני מערבא אין עושין יריעה פחות משלשה דפין ולא מוסיפין על שמונה הדה דתמר בתחלה אבל בסוף אפילו כל שהוא ובקלפים לא נתנו חכמים שיעור וצריך שיהא כותב על הגויל במקום שיעור ועל הקלף במקום נחושתו ואם שינה פסל ילא יהא כותב חציו על העור וחציו על הקלף אבל כותב הוא חציו על עור חייה טהורה וחציו על עור בהמה טהורה ושאל מקצת התלמידים ל' בשלמא פחות משלשה דפין לא יעשה יש לו טעם דכתי' יהלא כתבתי לך שלישים תורה נביאים וכתובים (וכת' מקרא מש' ותלמ' כהנים לויים ויש' ושניתנה תורה לעם תליתאי ביום תליתאי לחדש תליתאי כדאמרינן בגמ' דשבת³ וכיוצא בזה דברים משולשים כגון סין ומשה ולוי וכיוצא בו אלא מה טעם לא ירבה יתר משמונה דפין ולא עוד אלא שאנו חוש' לזוגות בכל מקום והישבתי מסתברא כנגד הלוחות שהיו כתובים ד' דפין בכל לוח נימצאת אומר שמונה דפין בלוחות וסמכתי על מה שכת' לוחות כת' משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים דאם על שני עבריהם בלבד הוה סאנו ליה למימר משני עבריהם ולשתוק אלא כיון דהדר אמ' מזה שמענו כי ד' פנים היו כתובין בכל לוח ולוח הרי ה' דפין ומצאתי עיקר זה הדבר מפורש בגמ' דבני מערבא במסכת שקלים⁴ כיצד היו הלוחות כתובין ד' חנניה בר ממל וכול' עד ד' סימיי אמ' ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים מטרונגה ופיר' מטרונגה מרובע כלומ' שהיה על כל לוח ולוח ארבעה פנים פניו ואחוריו וצידו הימין וצידו השמאל וראיה לרבר כי פיר' מטרונגה מרובע כי ההיא דגרסינן ב'פ' מי שמת בבא בתרא⁵ ת' הריני נזיר הן אחת דיגון שתים טרגון שלש מטרונגון ארבע פינטיגון חמש וזה המניין בלשון יון הוא ובגמ' דהקומין

¹ Query read יסקף.² Menachoth, 30.³ Sabbath, 88.⁴ Jer. Shekalim, VI, 1.⁵ Baba Bathra, 164 פשוט 164.

רבה¹ תניא נמי שיעור הגילויין מלמטה טפה מלמעלה שלש אצבעות (fol. 5) ובין דף לרף כמלוא רוח שתי אצבעות: ובחומשין מלמטה שלש אצבעות מלמעלה שתי אצבעות ובין דף לרף כמלוא רווח גודלו ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה ובין תיבה לתיבה כמלוא אות קמנה ובין אות לאות כמלוא חוט הסערה לא ימעט אדם את הכתב לא מפני ריוח שלמטה ולא מפני ריוח שלמעלה לא מפני ריוח שבין שיטה לשיטה ולא מפני ריוח שבין פרשה לפרשה נודמנה לו תיבה בת חמש אותיות לא יכתוב שתיים בתוך הדף ושלש חוץ לרף אלא שלש בתוך הדף ושתיים חוץ לרף נודמנה לו תיבה בת שתי אותיות לא יורקנה לבין הדפין אלא חוזר וכותב מתחלת השיטה ובפרק השותפין² גרסינן ונתן רווח בין חומש לחומש שבתורה ארבע שיטות ובין נביא לנביא שלשנים עשר שלש שיטות וכול' אמ' רבינו יהודאי גא' ז"ל ושלא יתערב אות באות ושלא תצא השיטה חוץ לשרטוט יותר משתי אותיות ומשם הגדול יי' אלהים אדני יהוה שלא יוציא אלא אות אחת בלבד חוץ לשרטוט ולא שתיים ומאלהים יוציא שתיים מן השירטוט ואם היה סופר שיודע לכתוב ואינו בקי בקריאה אסור לכתוב דתניא במסכת דספרים ואינו רשאי לכתוב אלא אם כן הוא יודע לקראת: ה"ה אלמשה שנינו³ אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית רבן שמעון בן גמליאל אף בספרין לא התירו שיכתבו אלא יונית הא לענין טומאת ידים ולתפרין בנידין זה זה שוין וספרין הנכתבין בכל לשון מטמאין את הידים והרי שנינו במסכת ידים⁴ מקרא שכתבו תרגום ותרגום שכתבו מקרא וכתב עברית כולן אינן מטמאין את הידים עד שיכתבו אשורית על הספר בדיו והעמדנו הא והא בגופן שלנו שהן צורת כתב אשורית ופירקנו רב אשי אמ' משנתנו בכל הספרים שלמקרא וכי תנן ההיא דידיים בשאר ספרים זולתי ספרתורה שאין מטמאין את הידים עד שיכתבו אשורית ור' יהודה דתניא⁵ ספרים נכתבין בכל לשון ורבתינו לא התירו שיכתבו אלא יונית ותניא אמ' ר' יהודה אף בשהתירו רבתינו לא התירן אלא בספר תורה משום מעשה דתלמאי המלך ופיר' תרגום שכתבו מקרא כגון יגר שהדותא ובמגלה ונשמע פתגם וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן נמצאת אומר שלש מחלקות בדבר לרבנן כל הספרים שלמקרא נכתבין בכל לשון ולרבן שמעון בן גמליאל לא התירו בכל הספרים עם לשון הקדש אלא יונית ולרבתינו ולר' יהודה כל הספרים של מקרא זולתי ספר תורה אינן נכתבין

¹ Menachoth, 30.

² Baba Bathra, 13.

³ Megillah, 8.

⁴ Yadaim, 4, 5.

⁵ Megillah, 9.

אלא בלשון הקדש וכשהתירו יונית לא התירו אלא ספר תורה • ותפילין ומזוזות לדעת הכל אינן נכתבין אלא אישורית ובלשון הקדש אבל מגלה לדעת הכל אינה נכתבת אלא אישור' אבל רבן שמעון בן גמליאל מתיר כתב יוני לכל והלכה כמותו ומותר לקרותה בלעז ללעזות והיא שכתובה אישורית ולענין פסאקא הלכה כרבן שמעון בן גמליאל דתנן¹ רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרין לא התירו שיכתבו אלא יונית אמר ר' אבהו הל' כרבן שמ' בן גמ' ואמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן הינו טעמ' דרבן שמעון בן גמליאל דכתי' יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם מיפיתו שליפת יהו באהלי שם והינו כתב יון דכתי' בני יפת גמר ומ' ומו' ויון וג': וצריך ספר תורה להיות שלם ולא מיבעיא היכא דהוה חסר כתב אחד דהיא אות אחת אלא אפילו קוץ אחד לא מיבעי למיהוי חסר דבענן כתיבה תמה ובמסכתא דמנחות בפ' הקומץ רבה² גרסינן לענין מזוזות ותפילין ואפילו כתב אחד מעכבן ואמרינן פשיטא פיר' דכתב אחד מעכבן ואמר ר' יהודה אמר רב לא נצרכה אלא לקוצו של יוד ואמרינן הא נמי פשיטא לא נצרכה אלא לאורך דרב יהודה אמר רב דאמר רב יהודה אמר רב כל אות שאין הגויל מוקף לה מארבע רוחותיה פסולה אמר אשיאן בר נדבך משמא דרב ניקב מתוכו שלחי כשר יריכו פסול אמר ר' זירא לדידי מפרשא לי מיניה דרב הונא ורב יעקב מיניה דרב יהודה תוכו כשר יריכו אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר אם ל(א) פסול אנרא חמוה דר' אבא אינקיב ליה כר(ע)א דהי דהעם בנקבא אתא לקמיה דרב אבא אמר ליה אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לא פסול ראמי בר תמרי דהו ראמי בר דיקולי איפסיק ליה כר(ע)א דוא דויהרג בנקבא את(א) לקמיה דר' זירא אמר ליה זי(ל) איתי ינוקא דלא חכים ולא טפיש אי קארי ליה ויהרג כשר ואי לא ייהרג הוא ופסול פיר' ויהרג דכת' בפרשת והיה כי יביאך ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יי כל בכור וג' או בעית אימ' בתפילין הוא עסיק ואיפשר לומר בספר תורה הוא עסיק ובכלהו צריך שיהא הגויל מוקף את האות מארבע רוחותיה ובני מערבא נמי בגמ' דמגלה³ גרסי ר' זעירה בש' רב ניקב נקב ביריכו שלחא אם גורדו ונשתייר שם יריך קטנה כשר ואם לא פסול ר' זעורה בשם רב חסדא היה הג' מכלה את הגויל אם גורדו ונשתייר שם יריך קטנה כשר ואם לא פסול פיר' אם היה הדיו אוכל הגויל ומכלה את הירך שלתבה ר' זעורא בר אשי בר נדבה נקב נקב באמצע בית אם היה הגביל מקיפו מכל צד כשר ואם לא פסול וגרסי נמי התם ר' ירמיה אמר לה ר' זעורה בשם ר' חסדא ר' יונה ור' יוסא תריהון אמרין

¹ Megillah, 9.² Menachoth, 29.³ Jer. Megillah, 71 c.

ר' זעורה בר אשי בר נדבה חברייה אמרין (fol. 6) בש' ר' חננאל
 אם היתה דיו יוצא מן הנקבין פסול כיצד יעשה לוחכה בלשונו והיא עומדת
 פיר' קודם שיכתוב וצריך לכתוב בדיו נאה בקולמוס נאה בבלבלר נאה על גבי
 עורות צבאים ולהתנאות בו בכל יכלו דכתי' זה אלי ואנוהו דתניא בפ' ר'
 אליעזר¹ אם לא הביא אב' ר' ישמעאל זה אלי ואנוהו חיתנאה לפניו במצות
 עשה לפניו סוכה נאה לולב נאה שופר נאה ציצית נאה לשמה וכתוב לו ספר
 תורה לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בבלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין ודרשי
 רבנן חייב אדם לעשות לו סוכה נאה לולב נאה ציצית נאות תפילין נאות
 ויכתוב לו ספר תורה בדיו נאה בקולמוס נאה בבלבלר אומן על גבי עורות
 צבאין ויעטפנו בשיראין שנא' זה אלי ואנוהו ואם טעה והשמיט תיבות או
 אותיות מותר לו לתלות דגרסי בני מערבא במגלה נקראת² תולין בספרים ואין
 תולין בתפילין ומזוזות ולעניין מי שטעה והיה צריך לכתוב את השם וכתב
 מילה אחרת תניא נמי במסכת מנחות³ הטועה את השם גורד את מה שכתב
 ותולה את מה שגרד וכותב את השם במקום הגרד דברי ר' יהודה ר' יוסי אומ' אב'
 אף תולין את השם ר' יצחק אומ' אף מוחק וכותב ר' שמעון שיוורי אומ' כל
 השם כולו תולין מקצתו אין תולין ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר אין
 כותבין את השם לא על מחק ולא על מקום גרד ואין תולין אותו אלא מסלק
 את היריעה כולה וגונזה איתמר רב חננאל אב' רב הלכה תולין את השם רבה
 בר בר חנה אב' רב יצחק בר שמואל בר מרתא הלכה מוחק וכותב וניב' מר
 הלכה כמר וניב' מר הלכה כמר פיר' למה לא אמר רב יצחק בר שמואל בר
 מרתא הלכה כר' יצחק שהרי כדבריו פסק ויאמר רב הלכה כר' יוסי שהרי
 כדבריו פסק משום דאפכי להו פיר' יש שמהפך דברי ר' יהודה לר' יוסי ודברי
 ר' יוסי לר' יהודה ועיקר ההפיכה הזאת משכחת לה בבריתא דספרים⁴ ר' יהודה
 אומר אף תולין את השם אב' ראבון בר חיננא אב' ר' חנינא הלכה כר' שמעון
 שיוורי ולא עוד אלא כל מקום ששנה ר' שמעון שיוורי הלכה כמותו ואמרין
 אהידי פיר' על הידי אב' הל' כר' שמעון שיוורי או ניב' אהא דתניא ר' שמע'
 שיוורי אומ' כל השם כולו תולין מקצתו אין תולין הא איתמר עלה אב' רב
 חננאל אב' רב הלכה תולין את השם ורבה בר בר חנה אב' ר' יצחק בר שמואל
 בר מרתא הלכה מוחק וכותב ואו מי איתה פיר' אילו הוה ראבון בר חיננא אב'
 ר' חנינא פוסק הלכה כר' שמעון שיוורי בזה המקום ניב' הוא נמי ויהיו שלשה
 אמוראין חולקין בפסקא דהא הל' וכיון שלא דיבר עמהן שמענו שלא בזה

¹ Sabbath, 133.² Menachoth, 29.³ Jer. Megillah, 133.⁴ Boraita de Sopherim, V, 4.

המקום פסק הל בר שמע' שזורי אלא על מקום אחר והתחילו לחפס על אי זה מקום ושקלי וטרו כוליה ופליגי בהאי פיסקא דפסק ראבון בסוף שמעתא רב פפא ורב נחמן בר יצחק ומכל מקום ידענו שלא פסק ראבון בר חיננא מש' ר' חנינא בר שמע' שזורי בזה המקום ונשתייר שם ארבעה תנאין ר' יהודה ור' יוסי ור' יצחק ור' שמעון בן אלעזר ואע"ג דתניא בברייתא דספרים¹ סתמא בר' שמעון בן אלעזר אין כותבין את השם לא על מקום המחק ולא על מקום הגרד טיפת הדיו שנפלה על הכתב גורדו וייתקינו ובעלי התלמוד לא פסקו לא בר' שמעון בן אלעזר ולא בר' יצחק אלא חד פסק בר' יהודה וחד פסק בר' יוסי וההוא פיסקא דסלקא דעתין דר' שמעון שזורי כבר אידחי ליה ונשתייר ר' יהודה ור' יוסי וצריכין אנו לראות אמאי מיניהו סמכינן או בר' יהודה דאמ' גורד את החול וכותב שם או בר' יוסי דאמ' אף כותבין² את השם ומיסתברא דבר' יוסי דהא קימ' בכל דוכתא דלא איפסקא הילכתא בהדיא ר' יהודה ור' יוסי [וגו'] וצריכין אנו לידע פירוש טעמיהו דחמשה תנאיי אילין ומה בין סברא דמר לסברא דמר בתחלה טעמו שלר' יהודה דסבירא ליה גורד את החול וכותב את השם במקום הגרד ותולה את החול שגרד סבירא ליה דאין תולין את השם ומותר לכתבו על הגרד ור' יוסי סבר כשם שתולין את החול שנשמט כך תולין את השם דאמ' אף תולין את השם ור' יצחק סבר³ אף מוחק וכותב סבירא ליה דאם תלה מוטב ואם רצה למחוק את החול ולכתוב את השם מוחק וכותב פיר' אחרינא ור' יצחק דאמ' אף מוחק סבירא ליה דגורד ואם רצה למחוק מוחק שהגרדה לחוד והמחק לחוד הגרדה היא בראש הסכין עד שהגרד מן העור והמחק בזמן שהדיו לח מעביר ידיו הסופר עליו ומחוקו וכותב את השם על מקום המחק והינו דפליגי ר' שמע' בן אלעזר מש' ר' מאיר בתרויהו על [יהודה שאמר] לכתוב את השם על הגרד ועל ר' יצחק שהתיר לכתבו על המחק וכן אמ' אין כותבין את השם לא על המחק ולא על הגרד ור' שמעון שזורי סבר אם לא נכתב מן השם כלום תולין אותו כולו ומותר ואם כתב מקצת השם טעה והשמיט מקצתו כגון שהשמיט ה"ם מאלהים או י"ם סבר אין תולין אותו דאין חולקין את השם לפיכך אין תולין מקצתו ובמחיקה לא איירי ור' שמעון בן אלעזר אסר לכתוב את השם על המחק ועל הגרד ואסר לתלותו אלא מסלק את היריעה כולה ובעלי התלמוד לא פסקו לא בר' יצחק דאמ' אף מוחק ולא בר' שמעון בן אלעזר שאסר את המחיקה ואת התלייה ור' שמעון שזורי לא נתברר לנו שפסק ראבון בר חיננא מש' ר' חנינא הל' כמותו אלא רב פסק הלכה כמאן דאמ' תולין והוא ר' יוסי ור' יצחק בר' שמואל

¹ Boraita de Sopherim, V, 4.

² ז"ל תולין.

³ דאמ' סבר is written above.

בר מרתא פסק הלכה כמן דאמ אף מוחק וכותב והוא ר' יהודה ומסתברא
 דהלכתא כמאן דאמ תולין את השם וכמשמע התלמוד שר' יוסי הוא
 דהא קימ לן בכל דוכתא דלא איפסיקא בה היל בהדיא בפלוגתא
 דר' יהודה ור' יוסי שהלכה כר' יוסי וזוה המקום לא איפסיק לן הילכתא בהדיא
 לפיכך הדרינן לכללא ולא תיקשי לך מה שאמרנו שיש מי שהופך את דבריהם
 אעפ כן על גירסא דרבנא אשי סמכינן (fol. 7) שהוא בעל התלמוד דאלמלא
 קימ ליה בקושטא לא הוה גרים הכי בבריתא ועוד מסתבר טעמיה דר' יוסי
 שאמ תולין את השם שהוא טפי עאדיף מכתובתו על המחק או על הגרד
 ועוד מסתייע טעמיה דר' יוסי שאמ תולין את השם מדקיא לן כי ציין נור הקדש
 היה השם תלוי בו ובמסכת דשבת בף במ אש יוצא¹ גרסינן ציין דומה כמין
 טס שלזוב ורחב שתי אצבעות ומוקף מאוון לאוון וכתוב עליו בשתי שיטין
 קדש ל מלמטה ויוד והי מלמעלה ובמסכת יומא בפרק טרף בקלפי²
 ובמגלה נקראת³ גרסי בני מערבא נמי קדש ל מלמטן והשם מלמעלן ועוד
 סתמא בבריתא דספרים⁴ תניא אין כותבין את השם לא על מקום המחק ולא
 על מקום הגרד ועוד ר' שמעון שיוורי מסייע ליה לר' יוסי דאמ כל השם כולו
 תולין ולא אסר אלא לתלות מקצתו ואעפ שדברי ר' שמעון שיוורי תלוין מכל
 מקום הוו להו תרי תנאי סוברין שמותר לתלות את השם ואי קשיא לך אהיא
 דגרסי בני מערבא במס דמגלה טעה והשמיט את השם אית תני תני תולה
 את השם ואית תני תני מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול ופסק
 ר' זעיר רב חננאל בשם רב הלכה כמי שהוא אומר מוחק את החול וכותב
 את השם ותולה את החול ההיא לא קשיא מידי דהא ר' חננאל בש רב הוא
 דפסק בנגמ דידן הל כר' יוסי דאמ תולין והוא גירסא דירוש לא סמכינן עליה
 דכל היכא דאיכא פלוגתא בין תרי אולפאני על גמרא דידן סמכינן ועל מה
 שפירשו בעלי תלמודינו כי הוא נכון ומסויים יתר מגמרא דבני מערבא והאי
 דחאזית דגמרינן (קצת) מגמרא דבני מערבא קצת הלכות התם ההוא במידי דלא
 פליג עליה גמרא דידן הילכך מכל מקום ההוא פיסקא דפסיקא דתולין
 את השם פיסקא מעליא הוא ולא תוזו מיניה ועוד מסתייע האי סברא דתולין
 את השם מומאי דגרסי בני מערבא ר' זעיר רב חננאל בש רב אם היה כגון אני
 יי אלהיכם מותר פיר מותר לתלותו למה מפני שהן שלש תבות או מפני
 שיש בו חול מה נפיק מן ביניהון אל אלהים יי אין תאמר מפני שהן שלש
 תביות הרי הן שלש תביות ואין תאמר מפני שיש בו חול הרי אין בהן חול

¹ Sabbath, 6g.² Jer. Yoma Hal., I.³ Jer. Megillah Hal., XI.⁴ Boraita de Sopherim, V, 4.

לִיִּי צְרִיכָה בִּיִּי צְרִיכָה פִּיִּי מִיבִעִי עֵוָה לָהּ וְלֹא אִיפְשִׁיט וְכֹל זֶה עַל דַּעַת מִי
 שְׂאוּסֵר לְתַלּוֹת אֶת הַשֵּׁם אֲבָל עַל דַּעַת מִי שְׂמַתִּיר אִינוּ צָרִיךְ שִׁיהָ עִמּוֹ חוֹל וְלֹא
 שֵׁם אַחֵר שֶׁהָיָה הוּא מַתִּיר לְתַלּוֹת אֶת הַשֵּׁם לְבָדוֹ וְאִיכָא מִרְבּוֹאֲתוֹ מֵאֵן דְּפַסֵּק
 בְּמִקּוֹם אַחַד הֵל כִּי יְהוּדָה דַּאֲמֵ מוּחֵק אֶת הַחוֹל וְכוּתֵב אֶת הַשֵּׁם וְכִי
 שְׂמַעוֹן שִׁזּוּרֵי דַאֲמֵ הַשֵּׁם כּוֹלוֹ תּוֹלִין מִקְצַתּוֹ אֵין תּוֹלִין וּבִידּוּעַ כִּי דְבָרֵי שְׁנֵי
 הַתְּנַאֲיִן הִלְלוּ מִפְּקֵן מִהַדְרֵי וְלֹא יִתְחַבְּרוּ דְבָרֵיהֶם כְּאַחַד וּמִי שְׂסוּבֵר כִּי יְהוּדָה
 דַּאֲמֵ מוּחֵק אֶת הַחוֹל וְכוּתֵב אֶת הַשֵּׁם וְאוּסֵר לְתַלּוֹת אֶת הַשֵּׁם לֹא מִסְתַּבֵּר
 לִיהִ כִּיִּשׁ שִׁזּוּרֵי דַאֲמֵ תּוֹלִין אֶת הַשֵּׁם וְעוֹד תְּקַשֵּׁי לִיהִ כֹּל אוֹתָן הַטַּעֲמִים
 שֶׁהִקְדַּמְתִּי וְאֵנִי כְּתַבְתִּי מֵאִי דְסְבִירָא לִי לְפִי עֲנִוְתִי¹: גְּרַסִּין בְּמֵם סוּכָה בִּפְ הִישֵׁן
 תְּנִיא כּוּתְבֵי סְפָרִין תְּפִילִין וּמִזּוּזוֹת הֵן וְתַגֵּר וְתַגְרִי תַגְרִיהֶן וְכֹל הַעוֹסֵק בְּמַלְאֲכַת
 שְׂמִים לְאִתּוּיֵי מוּכְרֵי תְּכַלֵּת פְּטוּרִין מִקְרִית שְׂמַע וּמֵן הַתְּפִילִין וּמֵן הַתְּפִילִין
 וְכוּ² וְתוּסַפְתָּא דְּבִרְכּוֹת בִּפְ שְׁנֵי כּוּתְבֵי סְפָרִים תְּפִילִין וּמִזּוּזוֹת מִפְּסִיקִין
 לְקִרְיַת שְׂמַע וְאֵין מִפְּסִיקִין לְתַפְלָה רַ אֲוֹמֵ כֶּשֶׁם שְׂאֵין מִפְּסִיקִין לְתַפְלָה כִּךְ אֵין
 מִפְּסִיקִין לְקִרְיַת שְׂמַע רַ חֲנַנְיָה בֶן עֲקִבָּא אֲוֹמֵ כֶּשֶׁם שֶׁמִּפְּסִיקִין לְקִרְיַת שְׂמַע כִּךְ
 מִפְּסִיקִין לְתַפְלָה אֲמֵ רַ אֲלַעֲזֵר בֶּרֶךְ צְדוֹק כִּשְׁהִיָּה רַבֵּן גְּמַלְיָאֵל וּבֵית דִּינֵי בִּיבְנָה
 וְהָיוּ עִסְקִין בְּצִרְכֵי צִבּוֹר לֹא הָיוּ מִפְּסִיקִין שְׂלֵא לְהַסִּיעַ מְלִיבִין: וְגַרְסֵי בְּנֵי מַעֲרַבָּא
 בִּפְ כִּיצַד מִפְּרִישֵׁין אֶת הַבְּכוֹרִים אֲמֵ רַ אַבָּא רַ אַחָא מִפְּסִיק וְקִאֵי פִירֵי שְׁהִיָּה
 מִפְּסִיק וְעוֹמֵד מִלְּפָנֵי תְּלִמְיָדֵי חֲכָמֵ דוֹ חֲשֵׁשׁ לְהֵדָא דְתַנִּי כּוּתְבֵי סְפָרִים תְּפִילִין
 וְכוּל³ וְפִירֵי רַבִּינוּ נָסִים הֵרֵב הַגְּדוּל בְּסוּף הַתְּשׁוּבָה שְׂכַתְבְּתִיהָ בְּתְּשׁוּבוֹת בְּרִכּוֹת
 לְעַנְיִין הַעוֹסֵק בְּצִרְכֵי צִבּוֹר קוֹדֵם קִרְיַת שְׂמַע כְּלִשׁוֹן הַזֶּה הֵילֵכֵךְ כֹּל הֵיכָא
 דְּאִיפְשֵׁר לְהִיעֲשׂוֹת צִרְכֵי צִבּוֹר וְכוּל⁴ הַתֵּם • וְהוּא הַדִּין לְסוּפֵר שְׂכוּתֵב סְפָר
 תּוֹרָה • וְהֵיכָא דְטַעָה הַסּוּפֵר וְכַתֵּב שֵׁם בְּמִקּוֹם שְׂאֵין צָרִיךְ לוֹ אוֹ אִפִּילוֹ אוֹת
 אַחַת מֵן הַשֵּׁם אֲסִיר לִיהִ לְמַמְחָק יִתִּיה דְתַנִּיא בְּבִרְיָתָא דְסְפָרִים⁵ רַ מֵאִיר אֲוֹמֵ
 מִשׁוּם רַ יִשְׂמַעְאֵל מִנִּין לְמוּחֵק אוֹת אַחַת מֵן הַשֵּׁם שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֵׁן
 וְאַבְדַתֵּם אֶת שְׂמֵם מֵן הַמִּקּוֹם הַהוּא לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לִיִּי אֱלֹהֵיכֶם וְהִיכִי עֵבִיד
 מִנְקַד עֲלֵיו נְקוּדוֹת מִלְּמַעְלָה דְתַנִּיא הַכּוּתֵב אֲזַכְרָה פְּעַמִּים מִנְקַד אֶת הַרְאִישׁוֹן
 הַנְּקוּדוֹת שְׂאִמְרוּ מִלְּמַעְלָן וְלֹא מִלְּמַטָּן וּבְפִרְקֵי שְׂבֻעַת הַעֲדוּת בְּמֵם שְׂבֻעוֹת⁶
 בִּירְרוּ אֶת הַשְּׂמוֹת שְׂאִסּוֹר לְמוּחֵק וְאֵת שְׂאִינֵן אֲסוּרִין לְמוּחֵק דְתַנִּיא הַתֵּם יִשׁ
 שְׂמוֹת שְׂנִמְחָקִין וְיִשׁ שְׂמוֹת שְׂאֵין נִמְחָקִין וְאִילוֹ הֵן שְׂמוֹת שְׂאֵין נִמְחָקִין
 אֶל אֱלֹהֵי אֱלֹהֵיךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֵיכֶם אֱלֹהֵיהֶם אֱהִיָּה אֲשֶׁר אֱהִיָּה יְהִ שְׂדֵי צְבָאוֹת
 הָרִי אִילוֹ אֵין נִמְחָקִין וְאִילוֹ הֵן שְׂמוֹת שְׂנִמְחָקִין הַגְּדוּל הַנְּבוֹר וְהַנּוֹרָא וְהַאֲדִיר
 וְהַרְוֹם וְהַחֹק וְהָאֲמַת וְהַעוּז וְחַנּוּן וְרַחוּם אֲרַךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד • הֵרַ כֹּל הַטַּפֵּל

¹ Succah, 21.² Boraita de Sopherim, V, 4.³ Shebuoth, 35.

לשם בין לפניו ובין לאחריו נמחק לפניו כיצד לבו מִחֶשֶׁךְ סִימָּה לִיָּי לְמַד נִמְחָק
 בִּיָּי בִי נִמְחָק וִיָּי וְאוֹ נִמְחָק מִיָּי מִם נִמְחָק הִיָּי הִי נִמְחָק שִׁיָּי שֵׁין נִמְחָק כִּיָּי
 כֶּף נִמְחָק לְאַחֲרָיו כִּיֶּצֶד אֱלֹהֵינוּ נוֹן וְאֵ נִמְחָקִין אֱלֹהִיכֶם כֶּף מִם נִמְחָקִין אֱלֹהֵיהֶם
 הִי מִם נִמְחָקִין אַחֲרֵים אוֹמֵר לְאַחֲרָיו אֵינוּ נִמְחָק שִׁכְבֵּר קִידְשׁוֹ הֵשֵׁם אִמֵּר רַב הוֹנָא
 הִלְכָה בְּאַחֲרֵים • תְּנוּ רַבֵּנן כָּתַב אֶלְפָּה וְלִמְד מֵאֵלָה [יֵם] יוֹד וְהִי מִיָּי אֵין נִמְחָק
 שֵׁין וְדַל מִשְׁדֵּי צֶד וְבִי מִצְבָּאוֹת נִמְחָק ר' יוֹסִי אוֹמֵר צְבָאוֹת אֶפִּילוֹ כּוֹלוֹ נִמְחָק שְׁלֵא
 נִקְרָא הֶקְבֵּה צְבָאוֹת אֵלָא עַל שֵׁם יֵשׁ שֶׁן וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתִי אֶת עַמִּי וְגו'
 וְאִיתָה נְמִי בְּבֵרִיתָא דְסַפְרִים וּפִירְשׁוּהוּ בְּגַמְּ דְבִנֵּי מַעְרַבָא בְּמַגִּילָה¹ כִּלְלוֹ
 שֶׁל דְּבַר כָּל ש[בְּיוֹצֵא] בּוֹ שֵׁם מִתְקָרִי (fol. 8) וְלִית הִילְכָתָא כִּר' יוֹסִי דְאֵמֵר
 צְבָאוֹת אֶפִּילוֹ כּוֹלוֹ נִמְחָק שְׁלֵא נִקְרָא הֶקְבֵּה צְבָאוֹת אֵלָא עַל שׁוֹם יִשְׂרָאֵל שֶׁן
 וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאוֹתִי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִצֵּבָא בְּמִשְׁפָּטִים גְּדוּלִים וְאָף עַל גַּב
 דְּגֵרְסֵי בְּנֵי מַעְרַבָא תְּנִי ר' יוֹסִי אוֹמֵר שֶׁל בֵּית חֲגִירָה כּוֹתְבֵנִין אוֹמְנִין הִי
 בִּירוּשָׁלַם וְהִי מוֹחָקִין צְבָאוֹת שִׁכְן הוּא שֵׁם חוֹל בְּמִקּוֹם אַחַר וּפְקֵדוֹ שְׂרִי
 צְבָאוֹת בְּרֵאשׁ הָעַם אֶפִּילוֹ הִכִּי לִית הִילְכָתָא כּוֹתִיה דְהָא בְּהִדְיָא אִמְרִינֵן בְּגַמְּ
 דִּירָן אִמֵּר שְׁמוּאֵל אֵין הִלְכָה כִּר' יוֹסִי וּבִשְׁבֻעוֹת נְמִי גֵרַם (יֵנן) כָּל הַשִּׁמּוֹת
 הָאִמּוּרִין בְּאַבְרָהָם קֹדֶשׁ חוּץ מִזֶּה שֶׁהוּא חוֹל וְיֹאמֵר יָי אִם נָא מִצָּאתִי חֵן
 בְּעֵינֶיךָ וְגו' חֲנֻנִיה בֵּן אַחִי ר' יְהוֹשֻׁעַ וְר' אֶלְעָזָר בֵּן אֶלְעָזָר מִשׁוֹם ר' אֶלְעָזָר
 הַמּוֹדֵעַ אִמְרוּ אָף זֶה קֹדֶשׁ וְקִימָן לָן כְּשֵׁנִי תִּתְנָאִין הִלְלוּ חֲדָא דְהָא מִימְרָא דְרַב
 מִסִּיעֵי לְהוֹ דְאִמְרִינֵן כְּמָאן אוֹלָא הָא דְאֵמֵר ר' יְהוּדָה אִמֵּר רַב גְּדוּל הַכְּנֶסֶת
 אוֹרְחִין יִתֵּר מִהֶקְבֵּלֶת פְּנֵי שְׂכִינָה כְּמָאן כְּאוֹתוֹ הוּזַג וְעוֹד הָא פִּסְק שְׁמוּאֵל
 כּוֹוֹתִיהוּ דְאֵמֵר ר' הוֹנָא בְּר' חִיָּיא אִמֵּר שְׁמוּאֵל הִלְכָה כְּאוֹתוֹ הוּזַג וְגֵרְסֵי בְּנֵי מַעְרָ
 בְּמִסְכָּתָא דְמַנְלָה כָּל הַשְּׁמוֹת הַכְּתוּבִים בְּאַבְיָנוּ אַבְרָהָם הִרִי אֵילוֹ קוֹדֶשׁ חוּץ
 מֵאַחַד שֶׁהוּא חוֹל כְּאִשֶׁר הִתְעוֹ אוֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וְיֵשׁ אוֹמֵר אָף הוּא קוֹדֶשׁ
 שְׂאִילוּלֵי אֱלֹהִים כְּבֵר הִתְעוֹ אוֹתִי כָּל הַשְּׁמוֹת הָאִמּוּרִין בְּלוֹט חוֹל חוּץ מִזֶּה שֶׁהִיא
 קֹדֶשׁ וְיֹאמֵר לוֹט אֱלֹהִים אֵל נָא אֲדִנִּי הֵנָּה נָא מִצָּא עֲבָדְךָ חֵן וְגו' לְהַחֲיוֹת אֶת
 נַפְשִׁי מִי שִׁישׁ בִּידוֹ לְהַחֲיוֹת וְלְהַחֲיוֹת הוּי אוֹמֵר זֶה הֶקְבֵּה וְתִנְיָא בְּבֵרִיתָא דְסַפְרִים
 אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדִנִּי הָאֲדִנִּים הָרַאשׁוֹנִים קֹדֶשׁ וְהָאַחֲרוֹנִים חוֹל אֱלֹהֵי אַבְרָהָם
 וְאֱלֹהֵי נְחוֹר הָרַאשׁוֹן קֹדֶשׁ וְהָאַחֲרוֹן חוֹל יִשְׁפָּטוּ בֵּינֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבֵיהֶם מִשְׁמֵשׁ קֹדֶשׁ
 וְחוֹל יֵשׁ לֵאלֹהֵי יָדֵי וְאֵין לֵאלֹהֵי יָדֵיךָ כּוֹלֵם חוֹל וְלֵא הוֹצֵרְכִי לְכָתוּב שְׂאֵר הַשְּׁמוֹת
 הָאִמּוּרִין בְּכִלְלֵן כָּל הַמְקָרָא שְׁלֵא לְהַאֲרִיךְ כִּי לְעִינֵינִי שִׁימוֹשׁ סִפְרָא תוֹדָה אֲנוּ
 צְרִיכִין כֵּן וְכִבְר בִּירְרִתִּי כּוֹלֵן בְּסִפְרָא הַבִּינּוֹת בְּפִרְשׁ וְאוֹרָא בְּעֵינֵי וְשִׁמְיָי וְיֵי וְאִשֶׁר
 שְׁמַעַת כִּי צְרִיךְ הַסּוֹפֵר בַּעַת כְּתִיבְתוֹ הֵשֵׁם לְכַנּוּפֵי בִי עֲשֵׂרָה לֹא יִדְעִתִּי לֹא עֵיקָר

¹ Jer. Megillah Hal., XI.

בכל התלמוד ומידת חסידות הוא וקדושתא יתירתא וכל מה דאיפשר ליה לסופר לכווני דעתיה ולקדושי נפשיה בכתיבת השם דכל יקוריה טפי עאדיף ואם אפשר לו להיות מתעטף בציצית ומניח תפילין שפיר דאמי אעג דקימ לן שכל העוסק במצוות פטור ממצוה אחרת וצריך לעשות מה שאמרו דבותינו כי הסופר צריך להתכוון ולכתוב את האזכרות לשמן כלומ' שצריך לכתוב את השם בכונה ובקדושה בכל יכלו וכל ספר תורה שלא נכתבו האזכרות שבו לשמן פסול כדגרסינן בפרק הניזקין במסכת גיטין ההוא דאתא לקמיה דר' אמי אמ' ליה ספר תורה שכתבתי לפלוני הזכרות שבו לא כתבתים לשמן אמ' ליה ספר תורה ביד מי אמ' ליה ביד לוקח אמ' ליה נאמן אתה להפסיד שכרך ואין נאמן אתה להפסיד ספר תורה אמ' ליה ר' ירמיה נהי דאפסיד שכר הזכרות שכר כולו מי אפסיד אמ' ליה שאני אומ' כל ספר תורה שאין הזכרות שלו כתובות לשמן אין שווה כלום והקשינו ואמאי ויעביר עליו קולמוס ויקדשו כמאן דלא כר' יהודה דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוון לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דלת מעביר עליו קולמוס ויקדשו דברי ר' יהודה וחכמים אומ' אין זה השם מן המובחר פיר' נמצאת זו ההוראה שהורה ר' אמי שאמ' כל ספר תורה שאין הזכרות שלו כתובות לשמן אינו שווה כלום דלא כר' יהודה דאי כר' יהודה סבירא ליה מפני מה אמר אין שווה כלום והחזרנו אפילו תימ' ר' יהודה עד כאן לא קאמ' ר' יהודה אלא בהדא הזכרה אבל בכליה ספר לא משום דמיהוי כמנומר ובמסכת גיטין בהמביא תנינא פרישנן טעמיהו דרבנן שאמרו אין זה השם מן המובחר דטעמיהו דרבנן משום זה אלי ואנוהו והא דתניא בהניזקין (ובול') (ובדוכתא אחריתי (תניא וכול') שנו חכמ' בבריתא דספרים הכותב את השם ואפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבונו היה כותב חמשה וששה שמות כיון שגומר אחד מהן משיב שאילת שלום כתב את האזכרה פעמים מנקיד את הראשון ומקיים את השני כתב אלף למד מאלהים ויוד הי מיי' הרי זה מנקדו הנקודות שאמרו מלמעלה ולא מלמטה ותניא נמי התם אין כותבין את השם אלא מן המובחר כיצד לא יטביל אדם קולמוס שנים שלשה פעמים ויכתוב בו את השם אלא טוב לו פעם אחת וכותב בו את השם * ובירוש גרסי בפ' מגלה נקרא רב ששעה בריה דרב חננאל אמר צריך לכתוב הא למטה מארכובתו שללמד הליי' תנמלו זאת והא דתניא בהניזקין הרי שהיה צריך לכתוב את השם וכול' עיקרה בבריתא דספרים¹ והכי תניא רישה הצריך לכתוב את יהודה ונתכוון וכתב את השם תולה לו את הדלת הצריך לכתוב את השם ונתכוון וכתב את יהודה מוחק את הדלת ומתקן

¹ Boraita de Sopherim, V, 3.

את הי האחרון הצריך לכתוב את יהודה ונתכוון וכתב את השם והרי יהודה לפניו מנקדו וכותב אֵת הצריך לכתוב את השם ונתכוון וכתב את יהודה והרי השם לפניו מוחקו וכותב שם אחר הצריך לכתוב את השם וכותב את יהודה וטעה ולא תלה לו דלת ר' יהודה אומ' יעביר עליו קולמוס ויקדשנו וחכמ' אומ' אין זה מן המובחר וכבר אוקימנה להא דר' יהודה בפרק הניזקין בשם אחד ובדוכתא אחריתי אמרי הטובל את הקולמוס לכתוב את השם לא יתחיל מאותו השם אלא יתחיל מן האות שלפניו (א)סור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב חוץ מתפילין ומוזות (fol. 9) דגרסינן בִּפְּ הַקּוּרָא את המגלה למפרע¹ גופה אִמְרַה בַּר בַּר חַנָּה אִמְרַה ר' יוֹחָנָן אִסּוּר לְכַתּוּב אִפִּילוּ אוֹת אַחַת שְׁלֵא מִן הַכְּתָב וּמוֹתְבִינָן עֲלֶיהָ מִיְהָא דַּתְנִיָּא אִמְרַה ר' שְׁמַעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר מַעֲשֵׂה בַר מֵאִיר שְׁהַלֵּךְ לְעֵבֶר שְׁנָה בְּאַסִּיָּא וְלֹא הִיָּה שֵׁם מְגִלָּה וְכַתְּבָהּ מְלָבוּ וְקִרְאָהּ וּמְפָרִיק² ר' אֲבָהוּ שְׁאִנִּי ר' מֵאִיר דְּקָאִים בִּיהּ וְעַפְעַפִּיךְ יִישִׁירוּ נִגְדֵךְ כְּלוֹמַר שְׁהוּא בְּקִי בַחֲסִירוֹת וּבִיתִירוֹת וּבְכַל עֲנִינֵי סְפָרִים עַל פֶּה גִמְרָא גְמִיר לְהוּ וְאִמְרַה לִיָּה ר' אִמִּי בַר בְּרַכְיָה לִרְמִיָּה מְדוּפְתֵי מֵאִיר וְעַפְעַפִּיךְ יִישִׁירוּ נִגְדֵךְ אֱלוּ דְבִרֵי תוֹרָה שְׂכַתּוּב בְּהֵן הַתְּעִיף עֵינֶיךָ בּוּ וְאִינְנָה מִיּוֹשְׁרִים הֵן אֶצְלָה ר' מֵאִיר ר' חֲסֵדָא אִשְׁכַּחִיה לְרַב חֲנַנְאֵל דְּקָא כְּתִיב סְפָרִים שְׁלֵא מִן הַכְּתָב אִמְרַה לֹא רְאוּיָה כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה לְהִיכְתֹּב מִפִּיךְ שְׁלֵא מִן הַכְּתָב וְאִמְרִינָן מְדַקְאִמְרַה לִיָּה רְאוּיָה כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה לְהִיכְתֹּב מִפִּיךְ מְכַלל דְּמִיּוֹשְׁרֵינָן הֵם דְּבִרֵי תוֹרָה אֶצְלוּ כִּי מֵאִיר פִּיר וְמָה טַעַם אִסּוּר עֲלֵיו לְכַתּוּב שְׁלֵא מִן הַכְּתָב וְהָא ר' מֵאִיר כְּתַב וּמִשְׁנִינָן שַׁעַת הַדְּחַק שְׁאִנִּי אֶעֱזֵב דְּשַׁמְעִינָן מִיְהָא שְׁמַעְתָּא דְּהִיכָא דְּאִיכָא חֲכָם גְּדוֹל דְּבָקִי בַחֲסִירוֹת וּיְתִירוֹת וְדְבִרֵי תוֹרָה מִיּוֹשְׁרֵינָן אֶצְלוּ כִּי מֵאִיר וְלִיכָא גְבִיָּה סְפָרִים לְאִיכְתֹּב מִיְנִיָּהוּ שְׂרִי לִיָּה לְמַכְתֹּב וְכִי שְׁאִירוּ לִיָּה לְמַכְתֹּב לֹא שְׁאִירוּ לִיָּה אִלָּא סְפָרִים אֲבָל סֵפֶר תּוֹרָה לֹא מְצִינָן אָדָם [שֶׁהָ]יָה בּוּ כַח לְמַכְתֹּב סֵפֶר תּוֹרָה שְׁלֵא מִן הַכְּתָב דְּהָא ר' מֵאִיר מְגִלָּה הוּא שְׂכַתְּבָה וְרַב חֲנַנְאֵל סְפָרִים קָא כְּתִיב וְלֹא סְפָרֵי תּוֹרוֹת שְׂכָן דְּרַכְּנָן שְׁלַרְבוֹתָנוּ שְׁלֵא לּוֹמַר עַל סְפָרֵי תּוֹרוֹת סְפָרִים וְלֹא לְקִרוֹת סֵפֶר תּוֹרָה סֵפֶר סַתָּם וְכִי מַעֲיִינַת מִשְׁכַּחַת לֵהּ וּשְׁאִיר סְפָרִים דְּאִמְרִינָן הִנִּי מִלִּי דְּבוֹרוֹת רֵאשׁוֹנִים דְּהוּוּ כְּחִימִין בְּכַל עֲנִינֵי וּבְקִיָּאִין בַּחֲסִירוֹת וּיְתִירוֹת וּבְכַל מִלִּי דְּסוּפְרִים אֲבָל בּוֹמֵן הוּוּ אִין אָדָם רִשְׁאִי לְעִשׂוֹת כֵּן וְאַפְלוּ בְּשַׁעַת הַדְּחַק אִסּוּר דְּאִין אֲנִי בְּקִיָּאִין בַּחֲסִירוֹת וּיְתִירוֹת דְּהִכִּי גְרַסִּינָן בְּפֶה הָאִשָּׁה נִקְנַת לְפִיכֵךְ נִקְרָאוּ הָרֵאשׁוֹנִים סוּפְרִים שְׁהוּוּ סוּפְרִים כָּל אוֹתוֹת שְׂכַתְּוֵרָה שְׁהוּוּ אוֹמְרִין וְאוּ דַּחְוֵן חֲצִיין שְׁלֵאוֹתוֹת שְׁלֵסְפֶר תּוֹרָה דְּרִשׁ דְּרִשׁ חֲצִיין שְׁלֵתִיבוֹת וְהַתְּנַלְתָּ

¹ Megillah, 18.² ומשני ומפריק is written above.

דפיסוקין עין שליכרסמנה חזיר מיער חצי אותיות שלספר תלין והוא רחום
 יכפר עון דפיסוקין בעי רב יוסף ואו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא אמ
 ליה אבוי וניתי ספר תורה ונימנינהי מי לא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן
 לא זוו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום אמר ליה אינהו בקי[אין] בחסרות
 ויתירות ואנן לא פקיעינן בעי רב יוסף והתגלה מהאי גיסא או מהאי גיסא אמ
 ליה אבוי הכא ודאי פיסוקי נינהו מיהא ליתבי ולמני אמר ליה בפיסוקי נמי לא
 פקיעינן דכי אתא רב אחא בר אדא אמר במערבא פסקי ליה להאי קרא לתלתא
 פסוקי ויאמר יי אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן וג' ¹ לפיכך צריך
 הסופר לכתבו ביראה וברתית ולידע כי מלאכת שמים היא ולהזהר שלא
 לכתוב אלא מספר מונה ובדוק דאע"ג דקי"ג לן דיש אם למקרא אפילו הכי
 המסורת שבידנו צריכין אנו להתחזק בה בכל יכלתנו שלא לעבור חוס ושלום
 על מאי דכתי' לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו
 וכולי האי ואולי ננצל מעונש הטעות מקל וחומר מהסופרים הראשונים
 שהיו בקיאיין בחסירות ויתירות והיו דברי תורה מיושרין אצלן כגון ר' מאיר
 וחביריו אפילו הכי היו מפחדין ומרתיעין ממלאכת שמים ויראיין עד למאד מן
 חעונש אנו העניים העלובים על אחת כמה וכמה ובפרק היה נוטל את מנחתה
 גרסינן במסכת דסוטה ² אמר רב יהודה אמר שמואל משום ר' מאיר בשהייתי למד
 תורה אצל ר' עקיבא הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר כשבאתי
 אצל ר' ישמעאל אמר לי בני מה מלאכתך אמרתי לו לבלר אני אמר לי בני לך
 והזהר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא שאם תחסר אות אחת או אם
 תיתר אות אחת נמצאת מחריב את כל העולם כולו אמרתי לו רבי דבר אחד
 יש לי וקנקנתום שמו שאני מטיל לתוך הדיו ואמרינן התם מאי קאמ' ליה ומאי
 קא מהדר ליה ואמרינן הכי קאמ' ליה לא מיבעיא בחסירות ויתירות דפקיענא
 אלא אפילו למיחש ליה לזבוב דדלמא אתי יתיב על תאגיה דדל ומחיק ליה
 ומשוי ליה ריש דבר אחד יש לי וקנקנתום שמו שאני מטיל לתוך הדיו וזה
 שאמ' ר' ישמעאל לר' מאיר שאם תחסר אות אחת או אם תיתר אות אחת
 אתה מחריב את העולם מפרשי טעמה דמילתא בני מערבא באגדתא דויקרא
 ובאגדתא דשיר השירים דאמ' ר' לוי אפילו דברים שאת רואה אותן כולן שהן
 קוצינן בתורה תלי תלין הן פיר' דכתי' קוצותיו תלתלים יכולות הן להחריב את
 העולם ולעשות אותו תל כמ' דא' א' והיתה תל עולם לא תבנה עוד כתוב שמע
 יש' יי אלהינו יי אחד אם עושה את ד' הרי אתה מחריב את העולם כת'

¹ Marginal note: ובפ' במה מומנין [שבת מט:] איבעי ויבא הביחה לעשות מלאכתו.
 מומנינא הוא או לא

² Sotah, 20.

כי לא תשתחוה לאל אחר אם עושה אתה ר' הרי אתה מחריב את העולם כתי
 ולא תחללו את שם קדשי אם עושה אתה ה' ה' הרי אתה מחריב את העולם
 שנ כל הנשמה תהלל יה אם עושה אתה ה' ח' א' מה' א' העו' כחשו ביי' אם
 עושה אתה ב' הרי את' מה' את העו' ¹ כתי אין קדוש כיי' אם עושה אתה כב'
 אתה מחריב את העולם ובמסכת שבת ב'פ' הבונה ² תניא וכתבתם שיהא
 כתיבה תם שלא יכתוב אלפין עינין עינין אלפין ביתין כופין כופין ביתין גמין
 צדיין צדיין גמין דליתין רישין רישין דליתין היהין חיתין חיתין היהין ווין יודין
 יודין ווין זיינין נונין נונין זיינין מיתין פופין פופין מיתין כפופין פשומין פשומין
 כפופין מימין סמיכין סמיכין מימין סתומין פתוחין פתוחין סתומין פרשה
 פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה או שכתבה כשירה
 או שכתב את השירה כיוצא בה או שכתבה שלא בריו או שכתב את האזכרות
 בזהב הרי אילו יגנוז ועיקרה בסיפרי ³ וההיא דאמ' רב חסדא זאת אומרת סתום
 ועשאו פתוח כשר מותבינן עלה מן הבריתא הזאת ומסקינן ליה בתנאי כלומ'
 שאין דבריו הלכה לפי שהפתוחין והסתומין מסורת לאבותינו הראשונים מפי
 משה רבינו מפי הגבורה ובריש מסכ' מגלה גרסינן אמ' ר' ירמיה בר אבא ואי
 תימ' ר' חייה בר אבא מנצפ' צופים אמרום ואקשי' צופים [ולא משה והכתוב]
 אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה [ועוד האמר ר'] חסדא מם
 וסמך שבלוחות ב[נס] היו [עומדין אין מהוא] ולא הוו ידעי הי באמ' צע תיבה [והי
 בסוף תיבה] (fol. 10) ואתו צופים תקינינהו ואמרו פתוחין בראש תיבה ובאמצע
 תיבה סתומין בסוף תיבה והדר אקשינן סוף סוף אכתי אלה המצוות שאין
 נביא רשאי לחדש דבר מעתה פיר' והרי התקנה הזאת חידוש ומפרקינן כוליה
 מהוה הוו ומסורת ממשה רבינו היא אלא שכחום וחזרו ויסדום פיר' הצופים חזרו
 ויסדום: ומקצת התלמידים שאל' על עסק הסימן שהוא מנצפ' וכך אמר אם
 על סדר אותיות הוה להו לסמוני כמנפ' והראתי לי בו טעם מסבארא שכיון
 שהמסורת הזאת שכחום אבותינו וחזרו הצופים ויסדום נקראו על שמן כל
 מי שיגע בדבר נקרא על שמו וזה הסימן שכתבו חכמים כסדר הזה מנצפ'
 כלומ' שדבר זה נשתכח וחזרתה ולמדתה אותה מן צופים ואחר ימים הרבה
 מצאתי תשובה לרבינו שרירא גאון ורבונו האיי גא' זל' וכך אמרו אבל אשר
 אמרתם למה לא שמו רבותנו סימן שלהם על הסדר כמנפ' כך שמענו כיון
 שהשמועה כך צופים אמרום שמו את הסימן מנצפ' כלומ' מן צופין באו אלה
 ומצאתי עיקרא דהאי סברא לבני מערבא במסכת מגלה והכין גרסי כל

¹ כתיב ביי' בגרו אם עושה אתה כב' הרי א' מה' א' העולם: 1

² Sabbath, 103.

³ Siphri Deut., V, 9.

האותיות הכפולין באלף בית כותב את הראשונים בתחלת התיבה ובאימצע התיבה ואת האחרונים בסופה ואם שינה פסל משום ר' מתייה בן חרש אמרו מנצפך הלכה למשה מסיני מהו מנצפך ר' ירמיה בש ר' שמואל בר רב יצחק מה שהתקינו לך הצופים ומאן אינון אילין צופן מעשה ביום סנירר שלא נכנסו חכמ' לבית הוועד ונכנסו התינוקות אמרין אתון נעביד בי וועדה דלא יבטל אמרין מהו הדין דכתי' מס מס נון נון צדי צדי פי פי כף כף ממאמר למאמר מנאמן מנאמן מצדיק לצדיק מפה לפה מכף לכף מכף ידו שלהקבה לכף ידו שלמשה וסיימו אותן חכמים ועמדו כולם בתורה בני אדם גדולים אמרין ר' אליעזר ור' יהושע הוון מנהון ר' ירמיה בשם ר' חייה ברבא ור' סימון תריהון אמרין תורת הראשונים לא היה לא הא שלהם ולא מס שלהם סתומין הא סמך סתום ר' סימון ור' שמואל בר נחמן תריהון אמרין אנשי ירושלם היו כותבין ירושלם ירושלימה ולא היו מקפידין ודכנתה צפון צפונה תימן תימנה : שנינו בף הקורא את המגלה למפרע בעניין מגלה היתה כתובה בסם בסיקרא בקומום ובקלקנתום על הנייר ועל הדפתרא לא יצא עד שתהא כתובה אשורית בדיו על העור • והוא הדין לספר תורה שאם כתבו בכל הני סממאני או על מחאקא או על דפתרא אינו מוציא מידי חובה ובברייתא דספרים כתיב הלכה למשה מסיני שתופן בגידן וג' הלכה למשה מסיני שכותבין בדיו על גבי העור והרי המקרא מסייע ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו והני כתרים ותנים הכתובין בספר תאני המסורין אלינו במלאכת שימוש ספר תורה צריך הסופר שיהא זהיר בהם וכל התקנות הכתובין בה אשר העתקנו מאבותינו עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע ואם תאמר (כי) מיכדי כל המצוות שלנו שלימות היא וגמורות בגמ' וכשלחן ערוכות דכתי' אף ערכה שלחנה אפשר דלא הוו מדכרי עיקרא ד[דבר]ים הללו הרי עיקרא מפורש לפניך במסכתא דמנחות בפרק הקומין רבה¹ והכין גרסינן התם אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקבה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבונו שלעולם מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתידי לדרש על כל קוצין וקוצין תילין תילין שלהלכות אמר לפניו רבונו שלעולם הראהו לי אמר לו חזור לאחורך הלך וישב בסוף שמונה עשרה² שורות ולא היה יודע מה הן אומרין תשש כוחו פיר' מיעט את עצמו לפני תורת ר' עקיבא ביון שהגיעו לדבר אמרו לו רבנו מנין לך אמר להן הלכה למשה מסיני נתישבה דעתו אמר לפניו רבונו שלעולם יש לך אדם כזה ואתה נתון

¹ Menachoth, 29.² Not in the editions.

תורה על ידי אמר לו שתוק בני שתוק כך עלתה במחשבה לפני אמר לפני רבונו שלעולם הראיתי תורתו הראיני שברו אמר לו חזור לאחורך ראה ששוקלן את בשרו במקולין אמר לפני רבונו שלעולם זו תורה וזו שכרה אמר לו שתוק משה שתוק כך עלתה במחשבה לפני ועיקר זה שאמרו בזה המעשה זו תורה וזו שכרה מפרש בפי הרואה במסכת ברכות¹ שעל הגיון תורה תפסוהו ובוזה המקום לא השיב המקום למשה תשובה על דבריו ובסוף אותו המעשה הזכירו כי השיב המקום בזה למלאכי שרת אמר להם חלקם בחיים והכי גרסינן התם תנו רבנן מעשה וגורה מלכות הרשעה על ישר שלא יעסקו בתורה מה עשה ר' עקיבא הלך והקהיל קהילות ברבים (ובולי) וישב ודרש עד יצתה בת קול ואמרה אשריך ר' עקיבא שיצתה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו שלעולם זו תורה וזו שכרה ממתים ירך יי ממתים מחדל אמר להן חלקם בחיים ובמסכתא דספריים² גלו טעמ דמילתא עיין ורבינו סעדיה גא' זל בעניין ונכשלו בחרב בלהבה בשבי ובבוזה בספר דניאל ובמנחות³ נמי גרסינן אמר רבה שבע אותיות [צריכות שלשה] זיין שעטנז גין ואו קשיא לך מפני מה לא הזכירו בזה המקום מכל הכתרים שכתובין בספר תני חוץ משבע אותיות הללו לא תיקשי לך דהבא במצות מוזה הו עסיקי דהא על מתניתין דתנן שתי פרשיות שבמוזה וג' אמרינן לה ואי אתה מוצא באותיות המוזה שצריך כתרים⁴ חוץ משבע אותיות הללו אבל כתרים דספר תורה יש בה ספר בפני עצמו והוא ספר תאני ומאן דבעי למילף יתיה מהתם יליף לפיכך לא כתבתיו בזה המקום ורבינו יהודאי גאון זל אמר וצריך לכתוב את התנים וגרסינן נמי במנחות אמר רב אשי חזינא להו לספרי דוקאני⁵ דחטרי ליה לגנו שלחית ותאלו ליה לכראעיה דהי חטרי ליה לגנו שלחית כלומ חי ברומו שלעולם ופריש מקצת רבואתא שמעלין כראעיה דחית השמאלית למעלה מגנו ונראה כמטה עליה כזה חל וזולתי פירש כזה חל ותלו ליה לכרעיה דהי כי דבעי מיניה ר' יהודה נשיאה מר' אמי מאי דכתיב בטחו בידי עדי עד כי ביה יי (צור) עולמים אמר ליה כל התולה בטחונו בהקב"ה הויה לו מחסה בעולם הזה ולעולם הבא אמר ליה הכי קאמינא לך מאי טעמ' כתיב ביה יי ולא כתיב כי יה יי אמר ליה כי דדרש ר' יהודה ביר' אלעאי אלו שני עולמים שבראן הקב"ה פיר' ב' שנים במנין שני עולמים [אחד] בהי ואחד ביוד ואיני יודע אם העולם הזה בהי והעולם הבא ביוד א[ם] העולם הזה ביוד והעולם

¹ Berachoth, 41.

³ Menachoth, 29.

⁵ Sic. The 'רבי רב' of the editions is evidently a gloss.

² Aboth derabbi Nathan, c. 24.

⁴ Above כחריס is written דין.

הבא בהא כשהוא [אומר] אלה תולדות השמים והארץ בה(ברא)ם אל תקרא בהבראם אלא בהי בראם מלמד שנברא העולם הזה בהי למה (fol. II) לפי שהעולם הזה דומה לאכסדרה שאם הוא רוצה לצאת משם יוצא מאי טעמ' תליא כרעא דהי דאי הדר בתשובה מעילין ליה וליעיליה בהך דנפק כולי האי לא מסתייעא מילתא דאמ' ריש לקיש מיא דכתי' אם ללצים הוא יליין וג' בא ליטמא פותחין לו וג' ומאי טעמ' קשר ליה תאנא אמ' הך אם עושה תשובה אני קושר לו כתר: ולענין כתיב וקרי דכתי' במצחפאות אין כותבין בספר תורה אלא הכתוב בלבד אבל הקרי אין כותבין אותו דעל פה הוא ולא ניתן ליכתב: ובפרק אין בין המודר הנאה במסכת נדרים¹ אמרין אמ' ר' יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתיבין וכתיבין ולא קריין הל' למשה מסיני: ובסוף מסכ' דמגלה² גרסינן תנו רבנן כל המקראות הכתובין בתורה לגנאי קורין אותן לשבח כגון ישגלנה ישכבנה בעפלים בטחרים וכול' מכלל דמיבעי ליה לסופר למכתב יתהון הכי כדכתיב דהני דקריין ולא כתיבין חובת הקורא הן בלבד שיאמר אותן על פה ולא ניתנו להיכתב: וגרסינן בפרק יש בקרבנות הצבור³ במס' תמורה דרש יהודה בר נחמני מתורגמאניה דריש לקיש כתי' כתב לך את הדברים האלה וכתי' כי על פי הדברים האלה לומר לך דברים שעל פה אי אתה רשאי לכתבן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרן על פה והני דכתיבין ולא קריין קרו לה רבנן מסורת והני דקריין ולא כתיבין קרו לה מקרא ואיפליגו ביש אם למקרא ויש אם למסורת כגמ' וצריך הסופר להיזהר במלאכת הפרשיות הסתומות והפתוחות המסורין אלינו ואיתה בספר תאני נמי דגרסינן בשבת⁴ פרשה סתומה לא יעשנה פתוחה פתוחה לא יעשנה סתומה ובבביתא דספרים⁵ כתיב פתוחין שעשאן סתומין וסתומין שעשאן פתוחין לא יקרא בו ואילו הן פתוחין כל שמתחיל מראש השיטה סתומין כל שמתחיל מאמצע השיטה וכמה יהא רווח מתחיל בשיטה וגומר בסתם כדי דבר שלחמש אותות ובשבת⁶ דגרסינן או שכתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה או שכתבה שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזה הרי אילו יגנו ובמסכת ספרים בריתא כתיב ספר שכתבו כמין שירה שירה שכתבה כמין ספר לא יקרא בו ואי זה הוא ספר שכתבו כמין שירה כגון שירת הים ושירת דבורה רצוף שעשה מסורג מסורג שעשאו רצוף לא יקרא בו ואי זה רצוף זה שכתוב כהילכתו מסורג כגון האזינו וספר תילין איוב וממשלות ושמעין מינה תיקון שירת האזינו (שתהא) שצריכה להיות מסורגת לשני

¹ Nedarim, 37.² Megillah, 25.³ Temurah, 14.⁴ Sabbath, 103.⁵ Boraita de Sopherim, I, 14.⁶ Sabbath, 103.

סטרם¹ ומקצת רבואתא אמ' בה טעמ' דמסתבר וכך אמר מה טעם דשירת האזינו נכתבת שני סטרם כעדת הלויים שהן עומדין לכן ולכן בשיר ובשני עולמות וסייעתא לזה הטעם לפי ששירת האזינו היא שירה שלמוספי שבת דגרסינן בפרק יום טוב שלראש השנה² במוספי דשבתא מאי אמ' רב חנן בר אבא אמ' רב הווי' לך ובאגדתא דקהלת אמרי' ר' יוסי ביד' אבון בש' ר' שירת הלויים אין פוחתין אותה מששה קריות ומהו סימנה הווי' לך ולענין שירת הים גרסינן בפרק מגלה נקראת³ אמ' ר' חנינא בר אבא דרש' ר' אלעאי איש כפר תמרתא כל השירות כולן נכתבות אריה על גבי לבניה ולבניה על גבי אריה עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבין אריה על גבי אריה ולבניה על גבי לבניה מאי טעמ' אמ' ר' אבהו כלומ' אין תקומה למפלתן ובפרק בני העיר⁴ פרישו בני מערבא הא דאמרינן הכא כל השירות בשירת הים ושירת דבורה בלבד דגרסי התם בהדיא ר' זעירא ר' ירמיה בשם רב שירת הים שירת דבורה וכתבין אוריה על גבי לבניה ולבניה על גבי אוריה עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבין אוריה על גבי אוריה ולבניה על גבי לבניה כל בניין דכן לא קאים מה היא כדון למצוה לעיכוב פיר' עד כען שמענו שזאת התקנה צריכה שתהא בענין הזה למצוה ועדיין צריכין אנו לשאל אם כתב בדאיבעד שלא כדרך הזאת מאי מעכב את המצוה או אינו מעכב אמ' ר' יוסי לר' חנניה בר אחוי דרב הושעיה נכיר⁵ את כד הוינן קיימון קודם חנותיה דרב הושעיה חביבך ועבר רבא בר זבדא ושאלנן ליה ואמ' בשם רב לעיכוב ושמינן מיהא שמעתא שאם שינה בשירת הים ובשירת דבורה ובבני המן ובמלכי כנען פסל ומעכב המצוה ואיתה נמי באגדתא דקהלת רבתי ומקצת רבואתא פריש טעמה דשירה וכן אמר ויש בשירת הים שלשה עשר פתח כנגד שנים עשר דרכים שנקרע הים לשנים עשר שבטים ואחד כנגד שכינה וראש הדף יתחיל בו חמש שטים וסימניך הבאים ביבשה יי' מת במצרים אז ישיר בראש שיטה וסופה ויאמרו עשרה מילין בשיטה כנגד עשרת הדברות ורבינו [יהודאי גל] אמר אילו הן ראשי שורות שלשירה אז : לאמר : ורוכבו : לישועה : אבי : שמו : שלישיו : אבן : יי' : קמיד : אפיך : נחלים : אויב : נפשי : ברוחך : אדירים : כמוכה : פלא : בחסדך : קדשך : אחז : אדום : כל : ופחד : יעבור : קנית : לשבתך : ידיך : בא * וצריך לשלשו ויהיה סתום בתחל ובתכל ובתוך אריה על גבי לבניה והני ראשי שורות אשר כתב רבינו [יהודאי] עיקרה בספר תאגוי ואם לא יעשה הסופר כתקנה הזאת לא יתכן לו שיעשה אוריה על גבי לבניה ולבניה על (גבי אוריה)

¹ Above סטרם is written עגרים.

² Rosh Hashanah, 31.

³ Megillah, 16.

⁴ Jer. Megillah Hal., VIII.

⁵ אולי צל נחיר.

גרסי בני מערבא במסכתא דמגלה אילו שמות שאין נחלקין עמיאל עמישידי צוריאל צורישידי גמליאל פדהאל פדהצור אינן נחלקין ואילו שמות שהן נחלקין בית אל בית אבן חרה אף וחרה אפי בת פוטיפרע וצפנת פענח וצ(ר)ך הסופר לחלוק בת היענה דתרי מילי נינהו אפילו לפסקן בשני שיטין בת בסוף שיטה והיענה בתחלת שיט(ה) ואין לו לעשות כן כאת בדרלעומר שאין לו לפסקו כדר בסוף שיטה לעומר בתחלת שיטה ואע"ג דפסיק להון בשתי תיבות אבל בשתי שיטין לית ליה למיפסקייהו דגרסינן בסוף (ף) אילו מרפות¹ [שאנן] בת הי(ענ)ה מדפסיק ליה ספרא בתרי תבות שמע מנה דתרי מילי נינהו אלא מעתה כדר לעומר דפסיק ספרא בשתי תיבות בתרי (fol. 12) שטין לא פסיק להי הכא בשתי שטין נמי פסיק להו: ומיבעי ליה לסופר לעשות תרי נונין הפוכין לפרשת ויהי בנסע הארון שהיא מסורת בידינו נמי ויש לה טעם גדול ובפרק כל כתבי הקדש במסכת שבת² משכחת עיקרה מפורש והכי גרסינן התם תנו רבנן ויהי בנסע הארון ויאמר משה קומה ויי פרשה זו עשה לה הקב"ה סמאנות מלמעלה ומלמטה לומר שאין זה מקומה רבי אומ' לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב בפני עצמו כמאן אולא הא דאמ' ר' שמואל בר נחמ' אמ' ר' יונתן חצבה עמודיה שבעה אילו שבעה ספרי תורה כמאן רבבי ובאגדתא דבראשית ובאגדתא דויקרא דרשי נמי הכי ובבריתא דספרים תניא ויהי בנסע הארון ויאמר משה קומה ויי ויפוצו אויביך וינסו וג' ויהי העם כמתאוננים עשה להם הכתוב סמאנות מלמעלה ומלמטה וכל כך למא שלא יהיו ישראל מצטערין מחמת הדרך שהיה קשה להם כלומ' שזה הסימן להם שהפך להם הקב"ה צער הדרך שלא יצטערו בה [L] כיוצא בו יורדי הים באניות עושת (!) מלאכה וג' המה ראו וג' ויאמר ויעמד וג' יעלו שמים וג' יחוגו וינעו וג' ויצעקו וג' שופך בוז וג' עשה להם הכתוב סמאנות מלפניהם ומא וכל כך למה כדי לעשותן כאכין ורקין שבתורה לומ' לך יש צועק ונענה יש צועק ולא נענה כיצד הצועק לפני הגזירה נענה לאחר הגזירה אינו נענה ואיתה להא בריתא במסכת ראש השנה בארבעה ראשי שנים הן ובמקצת מדרשות דרשי טעמ' אחרינא ואמ' מה ראו חכמ' ליתן נונין הפוכין על ויהי העם כמתאוננים אלא אמרו חכמים כל התורה כולה מיוחדת לנבואת משה חוץ מאילו שני פסוקין שהן מנבואת אלדר ומידר לפיכך סייגן בנון כפוף ונטפל בתורה ושבעה מהן בספר תילין מן יורדי הים ו נונין על ו פיסוקין עד ויצעקו יקם סערה ולמה הן נכפפין שכל רוכב הים אינם מאמינים בחייהן ואמונתן נכפפין לאחוריהן להודיעך שאין חייהן חיים והן כופרין באמונת בוראן

¹ Chullin, 64.² Sabbath, 115.

ולפיכך הן נכפפין לאחוריהן ועל שופך בון נון כפוף שכל התועה במדבר כתועה בים מה הים אין בו לא זרע ולא אילן ולא מיני מאכל ולא מים כך המדבר ולמה נידמו ישראל לרוכבי הים אלא מה רוכבי הים רואין את הגלים ואומרין על כל גל וגל בזה אנו שוקעין ובוה אנו שוקעין כך היו הולכי מדבר לפיכך נון כפוף על נדיבים¹: ואסור לנקד את ספר תורה וספר שהוא מנוקד פסול דתניא בספרים ספר המנוקד לא יקרי בו אַעֲפֹ שגורד את הנקודות שבו לא יקרא בו ואמ' רבינו יהודאי גא' זל ולא יעשה שני נקודות בסיום הפסוק ואם עשה יגרוד אותן והשיב רבינו האי' גא' זל לבית המדרש שלרבינו נסים זל בלש' הגרית והכי קאמ' ופי' ספר תורה מנוקט קמצי'ן ופתחין קד כנא כתבנא איצא הדי' אללפט' פי הלכות סופרים ספר תורה המנוקד אין קורין בו בציבור ואַעֲפֹ שגורד נקודות שבו ואדי' אכרנ' ירד ויכרנ' גירה ולם יבלא בפנמו פאנה קד כרנ' מן שרוט ספרי תורה: ואותיות רברבי ואותיות זעירי כדכתי' בספר תגי ויש בידינו מסורת מאבותינו עשר נקודות בתורה דתניא בברייתא דספרים² עשר נקודות בתורה ישפט יי' ביני וביניך נקוד על יוד שביניך ולמה נקוד אמ' ר' יוסי מלמד שלא אמרה שרה אמנו לאברהם אבינו כדרך שהאשה אומרת לבעלה ישפט יי' ביני וביניך אלא כך אמרה לו גרש האמה הזאת ואת בנה אמר לה מפני מה אמרה לו שהרי אני רואה את ישמעאל שהוא בונה במוסין וצד חגבין ושוחט ומעלה עליהן אמ' אם ילמד את יצחק בני כך וילך ויעשה כן לא נמצא שם שמים מתחלל אמר לה וכי מאחר שזוכין לקטן חבין לו מאחר שעשינו הא גבירה ועשינו הא מילתה ונכנסה לתוך גדולה זו נעמוד ונטרדה מבתינו מה יהיו הבריות אומרין עלינו ולא נמצא שם שמים מתחלל בדבר אמרה לו הואיל ואני אומרת חילול שם שמים בדבר ואתה אומר חילול שם שמים בדבר יכריע המקום מדברי' לדבריך מיד הכריע המקום על דברי' אמינו שרה שנא' כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה ובפרק החובל בתבירו³ פירשהו מכורת דין * ויאמרו אליו איה שרה אשתך נקוד על אלף ועל יוד ועל ואו ולמה נקוד אמ' ר' יוסי מלמד שמלאכי שרת היו יודעין ששרה באהל אבל אברהם לא הרגיש בהם אם מלאכי שרת הם ואם לא שהיה עומד ומיטפל במצוה מתחלה ועד סוף ובפ' השוכר את הפועלים⁴ גרסי' ויאמרו אליו איה שרה אשתך וג' לא ידע בשכבה ובקומה נקוד על וו האמצעי שבקומה שלבכירה ולמה נקוד אמ' ר' יוסי מלמד שבשכבה לא הרגיש ובקומה הרגיש וירין עשו לקראתו ויחבקהו ויפל על צוארו וישקהו נקוד על וישקהו

¹ Above נדיבים is written שופך בון.

² Baba Kama, 32.

³ Boraita de Sopherim, VI, 3.

⁴ Baba Mezia, 86.

ולמה נקוד אמ' ר' יוסה מלמד שלא היתה נשיקה זו אלא נשיקת שנאה [ואיבה]
אמ' לו ר' יהודה וכי בכף מי היתה בכף עשו או בכף יעקב בכף אהוב או
בכף שונא שנ' יען היותך איבת עולם ותגר את בני יש' (על) ידי חרב בעת
אידם בעת עון קץ הא למדת שלא היתה נשיקה זו אלא נשוקת שנאה ואיבה
ואומ' פלגי מים לב מלך ביד יי' וג' וילכו אחיו לרעות א'ת צאן אביהם נקוד
על את אמ' ר' יוסי מלמד שלא לרעות את הצאן הלכו אלא לאכול ולשתות
ולהתפתות ואעפ' שלא היתה מחשבתן מלפני המקום כך הם נתכוונו לכך והלא
דברים קל וחומר ומה תקלה שבאתה על ידי צדיקים כך היתה בה מחייה
לדורות המצער עצמו על התורה ועל המצוות על אחת כמה וכמה • כל פקודי
הלויים אשר פקד משה ואהר'ן נקוד על ואהר'ן נקוד ולמה נקוד אמ' ר' יוסי מלמד
שלא היה אהר'ן מן המניין • או בדרך רחוקה נקוד על הי שברחוקה ולמה נקוד
אמ' ר' יוסי מלמד שלא היתה רחוקה אלא מאת [קן] פת העזרה ולחגן ואיתה
נמי בפרק מי שהיה טמא במסכת פסחים ונירם אבד חשבון עד דיבן ונשים עד
(נפח) אשר' עד מידבא נקוד על ריש שבאשר ולמה נקוד אמ' ר' יוסי מלמד
שלא היצדו את הכל אלא ששירו שם מקצת ובפרק המוכר את הספינה¹
• • • • • בענין ונירם אבד חשבון פירושא מעליא עיין • עשרון עשרון לכבש
האחד לשבעת הכבשים נקוד על וא אמצעי שבעש' שליום טוב ראשון של חג
ולמה נקוד אמ' ר' יוסי מלמד שלא היה שם אלא עשרון אחד בלבד אמ' לו
ר' יהודה • • • • • עשר כבשים ובמסכתא דמנחות
(fol. 3) גרסינן בפרק שתי מדות² תניא דרש' ר' יוסי למה נקוד על
וא שבאמצע עשרון שבעשרון ביום טוב הראשון שלחג ראשון שלא ימדוד
לא בשלשלה לפר ולא בשלשנים לאיל פיר' אלא מודדן עשרונית כאשר
שנינו במשנה לפי שנ' עשרונים לפר לא היה מודדן מידה אחת אלא ג'
מדות וכן שני עש' לאיל: הנסותרות ליי' אלהינו והנגלות לנ' ולבנינו עד
עולם נקוד על לנו ולבנינו ועל עין שבעד ולמה נקוד אמ' ר' יוסי אמ' הקב'ה
ליש' בני כשם שאני תופס אתכם על האונסין כך אני תופס אתכם על
הגלויין אמ' לו ר' יהודה והלא כשקיבלו תורה מסיני לא קיבלוה אלא גלויין
שנ' מימינו אש דת למו אלא כך אמר להן כשם שאיני תופס אתכם על האונסין
כך איני תופס אתכם על הנסותרין³ ועוד נשארין ארבע נקודות בנביאים ואחת
בכתובים ארבע נביאים אחד דספר שמואל ויאמר אל המלך אל יחשב לי
אדני עון ואל תזכור את אשר העוה עבדך ביום אשר יצא' אדני המלך 'מירוש'
לשום המלך אל לבו למה נקוד על יצא' יש מי שפירש דקסבר שמעי שכיין

¹ Baba Bathra, 78.² Menachoth, 87 b.³ Sanhedrin, 43.

שיצא דוד מירוש' כבר יצא מן המלכות לפיכך התיר לעצמו לקללו ולא ידע שדוד לא יצא אלא לקבל גזירתו שלהקב' בתחלת מלכותו יצא לא פלש ברח מפני שאול ובסוף מל מפני אבש' וכבר קידם משה רבינו אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו: והשני בישעיה [מ'ט] יוצרי פסל כולם תהו וח' בל ויעילו ועידיהם ה'מה למה נקוד על ה'מה ללמדך שאפילו הכומרי'ן שלעז' המה בעצמן מעידין שהן תהו כענין דכת' על כן יזבח לה' ויק' למ' כי בהמה שמן חלקו והשלישית ביחזקאל ה'היכל נקוד כולו ולמה ללמדך שלא היה אלא במראות אלהים שלא נתכונן ההיכל עדיין לפי שיחזקאל בגלות הראהו הק' דכת' בעשרים וחמש שנה לגלותנו והרביעית ביחזקאל נמי ז'מהקצ'נות (sic) נקוד עליה שמעתי שהיו החצרות הללו קטורות תלויות על ארבע עמודים ותחתיהן לשכות ולא נתאמת לי עדיין ואחת בכתובים דכת' לולא האמנתי לר' בט' ה' ואמרינן בגמ' דברכות למה נקוד על לולא וכו' גרסינן בפרק הקומץ רבה במנחות¹ אמ' רב יוסף הני תרתי מיילי אמ' רב בספרים ותניא תיובתיה דאמ' רב ספר תורה שיש בו שתי טעיות בכל דף ודף ייתקן שלש ייגזו ותניא תיובתיה שלש ייתקן ארבע ייגזו תנא אם יש בו דף אחת שלימה מצלת על כולו פיר' מצלת אותו מן הגניזה אמ' רבי יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב והוא דכתיב רוביה דספרא שפיר פיר' שיה(א) רוב חוקי ספר תורה כתובה בו שפיר אמ' ליה אבבי לרב יוסף אית ביה בההוא דף שלש טעיות מאי אמ' ליה הואיל ואיתיהיב לאיתקוני ייתקן ולא אמרן אלא בחסירות אבל ביתירות לית לן בה חסירות מאי טעמ' אמ' רבי כהנא משום דמיחזי כמנומר אנרא חמוה ד' אבא הוה אית ליה יתירות בספריה פיר' יתר על שלש טעיות בכל דף ודף אתא לקמיה ד' אבא אמ' ליה לא אמרן אלא חסירות פיר' לא אמרו ארבע ייגזו אלא בחסירות דצריך לתלות אותיות למעלה ומיחזי כמנומר אבל יתירות לית לן בה פיר' שיכול למחקו ובני מערבא בעו לה מיבעי במסכת מגלה² הכי מה שלים שאין בו טעיות או שלם שאין בו ארבע ופיר' הא דאמרינן אם יש בו דף אחת שלים מציל על כולו הא דאמרת שלימה שלימה מן הטעות לגמרי או שלמה מלהיות בה ארבע טעיות ולא איפשיטי להו ההיא בעיא אבל בגמ' דידן לקולא פשטינן לה והינו דאמ' ליה אבבי לרב יוסף אית ביה בההוא דף שלש טעיות מהו אמ' ליה הואיל ואיתיהיב לאיתקוני ייתקן ושמעינן מינה דשלימה שאמרו שלמה מלמיהו בה ארבע טעיות ואידך דאמ' רב הכותב ספר תורה ובא גומר אפילו באמצע הדף ומותבינן עליה דרב

¹ Menachoth, 29 b.² Jer. Megillah, I, 11.

הכותב ספר תורה ובא לא יגמור באמצע הדף כדרך שגומר בחומשין אלא מקצר ועולה פ"ר מרחיב בין שיטה ושיטה עד שמגיע סוף הדף ואתינן לפרוקי כי קאמ' רב בחומשין ולא קם הדין פירוקא דהא אמ' רב יהושע בר אבה אמ' רב גדל אמ' רב לעיני כל יש' באמצע הדף באמצע שיטה הילכך הוויא הא בריתא תיובתיה והילכתא כבריתא שצריך הסופר לכיון עד שכותב לעיני כל יש' בסוף הדף והא דפסק רבינו יהודאי לעניין שיכוון לעיני כל יש' בסוף שיטה לא סבירא לי הכי דהא בהדיא איתמר רבנן אמרי אף באמצע שיטה איתמר רב אשי אמ' אמצע שיטה דוקא והילכתא באמצע שיטה דוקא וכיון דהכי פסקינן בגמ' באמצע שיטה דוקא צריך הסופר לכיון ולכתוב לעיני כל יש' באמצע שיטה דליכא פירכא על פסקא דגמ' ואני כתבתי בעניותי מאי דסבירא לי ובגמ' דבני מערבא מקשי קושיא על הא דתניא ספר שיש בו שלש טעיות בכל דף ודף ייתקן ארבע ייגנו והא תני ספר שיש בו שמונים וחמש טעיות כפרשת בנסע הארון יתקן וקורא בו פ"ר מיכלל דיתר מחמש ושמונים ייגנו ומפרקי אר' שמי כן בספר גדול וכן בספר קטן פ"ר ספר קטן לא ייגנו אלא אם כן יהא בו ארבע בכל דף ודף וספר גדול ביתר מויהי בנסע הארון ויאמיר ספר גדול שהוא שלגויל יש בו תקנות הרבה ודקדוקן וספר קטן הינו קלף דקליש ולא צריך לדקדוקי ביה ולא בהיקפו ובמסכת מכות באלו הן הגולין¹ איתמר ספר שתפרו בפשתן ר' יהודה ור' מאיר חד' אמ' כשר וחד' אמ' פסול למא דאמ' פסול דכ' למען תהיה תורת יי' בפיך ואיתקש כל התורה כולה לתפילין מה תפילין נתפרין בנידין אף כל לתופרן בנידין למאן דאמ' כשר לדבר המותר בפיך איתקוש ולא איתקוש ולהלכותין לתפילין (צל in the MS.) אמ' רב חזינן להו תפילין דבי חביבי דתפירי בכיתנאן ואמ' מר רב פלמיזי ז' ו"ל כל מי שתופר יריעות של ספר תורה ושאר כתבי הקד"ש לא יתפור יריעה לחברתה מתחלתו ועד סופו אלא משייר שיעור גיליון משהת יאצבעות למעלה ולמטה ותופר את האמצעין . . . אמר הל' למשה מסיני לתופרן בנידין של בהמה טהורה ונקרא בטיית . . . ולעניין שיזור התפר גרסינן בפרק הקורא את חמג' למפרע אמ' אבא בריה דר' חייא בר אבא אמ' ר' יוחנן שיזור התפר הלכה למשה מסיני ומאחו לה אמוחא לא אמרו אלא כדי שלא יקרע ובמערבא [תני] להא שמ' מ' מגלה נקראתבר' בון בר' ר' דר' חייה בר בא [ר'] חייא בש' ר' יוחנן הלכה זה שהיא תופר צריך ששייר שלא יקרע אלא אם הלכה למה שלא יקרע ואם כדי שלא יקרע למה הלכה ופטרין ותניא מטילין במטלות מדובקין . . .

¹ Maccoth, II.² Jer. Megillah, I, II.

(fol. 4) והאי דקא גרסי בני מערבא וטולן במטלית מפרש בבריתא דספרים דתניא ספר שנקרע מלמעלה תופרין אותו מלמטה תופרין אותו מלמעלה ומלמטה תופרין אותו חוץ לכתב אין טולין עליו מטלית ואין דובקין אותו בדבק ר' שמעון בן אלעזר אומ' טולין עליו מטלית ודובקין אותו בדבק ושזין שאם תפר כל שהוא שטולין עליו מטלית ודובקין עליו את הדבק ספר שהותר תפר שלו יחזור ויתפור שנייה יחזור ויתפור שלישיית לא ינע בו ופירש מר רב האי גא' פום בר מר רב דויד ז"ל הכי ספר תורה שנקרע טולה עליו מטלית מבחוץ היאך טולה עליו מטלית מכיון קרעים וכתב שבהם זה בעד זה ועושה מטלית ממין הספר ושורה קימוס במים ונותן על המטלית ומדביקה על הקרע כמידתו מבחוץ ומחזקו ובמנחות¹ אמרין אמ' ר' זעיר אמ' רב חננאל אמ' רב קרע הבא בתוך שתי שיטין יתפור בתוך שלוש לא יתפור אמ' ל' רבה זוטרי לרב אשי הכי אמ' רב ירמיה מדופתי משמא דרבא הא דאמרת בתוך שלש לא יתפור לא אמרן אלא בעתיקאתא אבל בחדתאתא יתפור ולא חדתאתא חדתאתא ממש ולא עתיקאתא עתיקאתא ממש אלא הא דאיפיצין והא דלא איפיצין והני מילי בנידין אבל בגרדין לא ופי' גרדין כההיא דגרסינן במסכת סוכה² עשאה מן הקוצין ומן הגרדין ומן הנימין פסולה ופי' שירי המסכת שמשיר האורג מן הבגד כשהו חותכו בעי רב יהודה בר אבה בין דף לדף מהו בין שיטה לשיטה מהו בין חיבה לחיבה מהו תיקו ולחומרא עבדין והא דאמ' רב הכא בתוך שלש לא יתפור לטעמיה דאמ' לעניין טעיות שלש ייגנו אבל לטעמא דבריתא דתניא שלש יתקן מיבעי למימר הכי בתוך שלש יתפור בתוך ארבע לא יתפור דקימא לן בבריתא דמותבינן מינה אדרב והאי טעמא מפרש בגמ' דבני מערבא דגרסי התם במגלה נקראת טעה והשמיט פסוק אחד אם יש בו שתיים שלוש שיטים מתקנו וקורא בו ארבע אינו קורא בו ר' זעיר בש' רב חננאל אף בקרע כן ובפרקא קמא דמגלה³ שנינו אין בין ספרין לתפילין ומוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון וג' ואמרין הא לענין טומאת ידים ולתופרין בנידים זה וזה שזין והתם נמי בדוכתא אחרית⁴ גרסינן אמ' ר' חלבו אמ' רב חמא בר גוריא אמ' רב מגלה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בפשתן פסולה וג' ושמעין מינה כי ספר תורה שתפרו בפשתן פסול ושמעין נמי דתפירת ספר תורה צריכה שתהא שלימה מלבד שזור התפר דכי אמרין אם הטיל בה שלשה חוטי גידין כשרה הני מילי לענין מגלה דלדבר זה נקראת אגרת אבל לספר

¹ Menachoth, 31.² Megillah, 8.³ Succah, 9.⁴ Ibid., 19.

תורה לא סניא בהכי וגרסי בני מערבא במסכתא דמגלה¹ נמי ר' זעורה בש רב חננאל בש רב תיפורה הלכה למש' מסיני תניא בפרק השותפין בבא בתרא² כל הספרין גוללין לתחילתן וספר תורה ניגלל לאמצעיתו ועושה לו שני עמודין אחד מיכאן ואחד מיכאן אמ' ר' אלעזר כך מנהגן שלאנשי ירושלם שהיו עושין לסיפריהן כך ובמגלה³ גרסי בני מערבא ועושין עמוד לספר בסופו ולתורה מיכאן ומיכאן לפיכך גוללין את הספר לתחילתו ואת התורה לאמצעיתה ר' שמואל ר' זעורה בש ר' חייה בר יוסף ואפילו שתי ירעות פיר' האי דאמרינן לאמצעיתו לאו לאמצעיתו ממש אלא אפילו שתי ירעות מצד אחד ושתי ירעות מצד אחר סניא ר' זעורה שמואל בר שילת בש כהנא ובלבד במקום התפר וגרסינן בפרק בני העיר⁴ אמ' ר' שפטי אמ' ר' יוחנן הגולל ספר תורה יעמידנו על התפר אמרי לה משום חילא ואמרי לה כדו שלא יקרע ואמ' ר' שפטי אמ' ר' יוחנן הגולל ספר תורה גוללו מבחוץ ואינו גוללו מבפנים וכשהו מחדקו מבפנים ואינו מחדקו מבחוץ פיר' כשהו גולל את הכרך החיצון שאוחזו בידו שאם יגלול על הכרך הפנימי כשהו בחיק נמצא נופל הכרך החיצון על הארץ וכשהוא מחדק מחזקו והכרכין שניהם נתונין בתיק ומקצת הגאונים פירש פיר' כשהוא מניחו בחיקו לגלול יודהר ויגלול מן הכרך שאצל ארכובותיו ולא מן הצד שכלפי לבו שאם יעשה כן יפול הכרך החיצון ויתגלגל לחוץ ואמ' ר' שפטי אמ' ר' יוחנן עשרה שקראו בתורה גדול שבכולם גולל ספר תורה דאמ' ר' יהושע בן לוי עשרה שקראו בתורה הגולל ספר תורה מקבל שכר כנגד כולן וב(ברי)תא דספרים [ג'] תני הגולל ספר תורה גוללו כנגד התפר אבל לא כנגד היריעה ולא ישמיט אדם ספר תורה מתיקו ויחלצנו אבל מח(דק)ו מאחוריו והנותן ספר תורה לחברו לא יתננו אלא בימין והמקבלו לא יקבלנו אלא בימין שכשניתנה תורה למשה בסני' לא ניתנה תורה אלא בימין שנא' מימינו אש דת' למו ומיבעו ליה לסופר לאיודהורי במלאכת ספרים כי מלאכת שמים היא ולהתכוון לשם שמים לא לשם ממון⁵ שלא יהא מצפה לשכר ולרווחא דחיישי שלא יאבד טובה הרבה אי לא יגלל במזונותיו כי טוב מעט לצדיק ויתחזק ויאמץ ואל ירפו ידי(ו) כי השכר גדול לפעולתו וכי נאמן בעל מלאכתו לשלם לו שכרו משלם ויתבונן בלבו כי לא יעשיר משכר סופרים לעולם והכי גרסי' ב' מקום שנהגו במסכת פסחים⁶ תנו רבנן ארבע פרוטות אין בהן סימן ברכה ואילו הן שכר הכתבים ושכר המת(ור)גמנין ומעות שליתומים ומעות הבאין ממדינת הים

¹ Megillah, 19.² Baba Bathra, 14.³ Ibid.⁴ Megillah, 32.⁵ Above ממין is written מהא.⁶ Pesachim, 50.

ואמרינן בשלמא שכר המתורגמנין משום דמיחזי כשכר שבת מעות יתומים נמי דלאו בני אחולי נינהו מעות הבאין ממדינת הים דל[או כל יומא] רחיש ניסא אלא שכר הכתבים מאי מעמ' כדר' יהושע בן לוי דאמ' ר' יהושע בן לוי עשרים וארבע תעניות [קבעו אנשי] כנסת הגדולה על כותבי ספרים ותפילין ומוזוות שלא יתעשרו שאם מתעשרין אין כותבין ותנן רבנו כותבי ספרים תפילין ומוזוות הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העסוקין במלאכת שמים לאיתווי מוכרי תכלת אינן רואין סימן ברכה ואם היו עסוקין לשמה רואין ועיקר בריתא דא בסוף מסכת ביכורין(ם) ובמגילה בפ' בני העיר(ר) גרסינן אמ' ר' יוחנן מש' ר' מאיר אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה(ה) ביבמות¹ (בקידושין) גרסינן אין [לו בנים] נושא אשה דבת פרייה(ה) ורביה(ה) [יש לו] בנים נושא אשה דלאו בת פרייה ורביה ונפקא מינה למכור ספר תורה ו . . . ופי' . . . גא' אין לו בנים מוכר (ספר) תורה ונושא אשה דבת פרייה ורביה יש לו בנים נושא אשה דלאו בת פרייה ורביה(ה) אמר מין גלילי קובלין אנו עליכם פרושים וכולי אין מניחים ספרים עלי אמר ר' עקיבה (fol. 15) ובמנחות² גרסינן אמ' רב יהושע בר אבה אמ' רב גידל אמ' רב הלוקח ספר תורה מן השוק כחוטף א[ותו] מן השוק כתבו מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני אמ' מר יהודה אמ' רב ששת אם הגיה בו אות אחת מעלה עליו הכתוב כאילו כתבו: ואסור למיקרי בחומשין בציבורא ולא עוד אלא אפילו ספר תורה שחסר יריעה אחת לא מבעי לן למיקרי ביה בבי כנישתא ובפרק הניזקין³ גרסינן שלחו ליה בני גלילא לר' חלבו מהו לקרות בחומשין בשבת בבית הכנסת לא הוה בידיה אתה שאיל בי מדרשא פשטוה מיהא דאמ' ר' שמואל בר נחמני אמ' ר' יונתן ספר תורה שחסר יריעה אחת אין קורין בו ובאנו לדחות ולא היא התם פי' ספר תורה שחסר מחסר במילתיה הכא פי' החומש לא מחסר במילתיה ופסקינן רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו אין קורין בחומשין בשבת בבית הכנסת משום כבוד הציבור . ומשמא דמר רב צמח בר חיים זל אמרו ששאלוהו הא דאמ' ר' שמואל בר נחמני אמ' ר' יוחנן ספר תורה שחסר יריעה אחת אין קורין בו משום דמחסר במיליה היכא דאכלי עכברים מיריעות שבו ולא מחסר במיליה כלום לא בכתב ולא באותיות אלא בגוילין בלבד קורין בו בצבור או לא והשיב כך ראינו שאם אכלו עכברים מן הספר עד שפחת אורכו מששה טפחים או נמי שפחת גליון שלו מכשעור שאמרו

¹ Jebamoth, 6r. In text בקידושין.

² Menachoth, 30.

³ Gittin, 6o.

חכמ' שיעור הגיליון מלמטה טפח מלמעלה שלוש אצבעות נפסל מלקרות בו
 בציבור ואם אכלו עכברים דבר מועט מן הגליונות בין מלמעלה ובין שלמטה
 שכשאתה מודד את הספר אתה מוצאו לאורכו ששה טפחים ובגיליון של
 מלמטה טפח ומלמעלה שלוש אצבעות מותר לקרות בו בצבור וכן הלכה
 ולעינין הפסולין לכתוב ספר תורה שנינו בפרק השולח במסכת גטין¹ אין
 לוקחין ספרים תפילין ומזוזות יתר על דמיהן מפני תיקון העולם אם ליה רב
 ביריא לרב אשי יתר על דמיהן הוא דאין לוקחין. הא בכדי דמיהן לוקחין שמעת
 מינה ספר חנמ(צא) ביד גוי קורין בו ומפריק דילמא לגונוזו אם רב נחמן
 נקיטינן ספר תורה שכתב מין ישרף כתבו גוי יגנו נמצא ביד מין יגנו נמצא
 ביד גוי אמרי לה ייגנו ואמרי לה קורין בו ספר תירה שכתבו גוי תני חדא
 ישרף ותניא אידך יגנו ותניא אידך קורין בו לא קשיא הא דתניא ישרף
 ר' אליעזר היא דאמ' סתם מחשבת נכרי לעב ז' ועיקר דברי ר' אליעזר בפ'
 השוחט במסכתא דחולין² שכן שנינו במשנתינו השוחט לנכרי כשירה ור'
 אליעזר פוסל אמ' ר' אליעזר אפילו שחטה שיאכל הנכרי מחצר הכבד שלה
 פסולה שסתם מחשבת נכרי לעב ז' והא דתניא יגנו האי תנא הוא דתאני רב
 חיננא בריה דרבה מיכשרוניא ספר תורה ספרים תפילין ומזוזות שכתבן מין
 אסור אשה קטן עבד גוי כותי וישראל משומ(ד) פסולין מאי טעמ' אמ' קרא
 וקשרתם וכתבתם את שישנו בקשירה ישנו בכתיבה את שאינו בקשירה אינו
 בכתיבה הא דתניא קורין בו האי תנא הוא דתניא לוקחין ספרים תפילין
 ומזוזות מן הגוי ובלבד שכתבן כהלכתן מעשה בנוי אחד שחיה כותב ספרים
 תפילין ומזוזות בצידן והתיר רבן שמעון בן גמליאל ליקח ממנו ומקשינן השתא
 רבן שמעון בן גמליאל עיבוד לשמן באעי כתיבה לשמן לא באעי מאי איהי
 דתניא ציפה עליהן עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשירות
 ואענפ' שלא עיבדו לשמן רבן שמעון בן גמליאל אומ' אף עור בהמה טהורה
 פסולות עד שעיבדן לשמן וקימא לן ברבן שמעון בן גמליאל דבענן עיבוד
 לשמן מההוא מעשה דהנזקין דההוא דאתא לקמיה דר' וקימא לן מעשה רב
 פיר' ומכל מקום קשיא דרבן שמעון בן גמליאל אדר' שמעון גמליאל
 דהתם אמר עיבוד בעי לשמן והכא כתיבה לשמן לא בעי ואתא רבה
 בר שמואל לאוקימה בגר שחור לסורו ואמרינן כל שכן דהוה ליה מין
 ואוקמה רב אשי שחור לסורו מחמת יראה פיר' היה מתירא מן הגויים שלא
 יהרגוהו אבל לבו לשמים לעולם ספר תורה שכתבו גוי גמור אסור
 וקימ' לן כההיא בריתא מציעיתא דאמ' ספר תורה שכתבו מין ישרף

¹ Gittin, 45.² Chullin, 38.

כרב חיננא דהל' כותיה דאמ' ספר תורה שכתבו מין ישרף כתבו גוי יגנו נמצא
 ביד מין יגנו נמצא ביד גיולא יגניו ואמרי לה קורין בו ועוד דהא בריתא
 מציעיתא עדיפא מכולהו דקמיתא [דסתם מחשבת] נכרי לעז' ורבנן פליגי
 עליה ולית הל' כר' אליעזר ובתרייתא [מוקימנא] כרבן שמעון (בן גמליאל)
 דאמר לוקח ספרים מן הגוי אע"ג דאוקימנא בגר שחזר לסורו מחמת
 י(רא)ה' תאני רב חיננא בריה דרבא מיכשרוניא וכול'
 ועוד דהא מברר טעמא [כל] שישנו בקשירה ישנו בכתיבה ועוד דרב
 נחמן מסייע לה הילכך סבירא סוף שמעתא דרב
 נחמן דאמ' נמצא ביד גוי אמרי לה יגנו ו(אמ)רי לה קורין(ו)
 הרב הגדול טעמ' דמאן דאמ' יגנו דחיישנן שמא גוי כתבו הולכך
 ידועה בענין בזה וילל וסתם דעתא שלא גוי כתבו ליבא חשש
 וקורין ביה שכן לדעת מאן דאמ' קורין בו לכתחלה ולעינין ספר
 תורה שכתבו [מין] שאמ' רב נחמן מין לעבו ז' ובפר' כל בתבי
 הקדש וספרי מינין אין מצילין אותן מפני הדליקה
 ר' שורפן ר' טרפון אקפח את בני שאם
 יבואו
 אתרין להכישו נ
 בו ועליהן (?)
 יש' לע

(fol. 16) תכלית שנאה שנאתים וג' וכשם שאין מצילין אותן מפני הדליקה
 כך אין מצילין אותן לא מן המפולת ולא מן המים ולא מכל דבר המאבדן
 ופסק רבינו הא"י גאון ז"ל דהני ספרי מינין ספרי תורות דכתבינון מינין אינון
 ולא ספריהון שחיברו אותן הן ופירוש הגיליונין בשנויים כן הגולין שלספרי
 מינין שאין כתוב בהן כלום דהכי קאמרינן התם הכי קאמר וספרי מינין הרי
 הן כגליונים דידהו [מה גליונים] דידהו לית בהו מששא אף ספרי מינין לית בהו
 מששא ובריתא ששנויה כן בפרק כל כתבי הקדש עיקרה בבריתא דספרים
 אבל הגליונים שלנו מצילין אותן מפני הדליקה

ולעינין כבוד ספר תורה גרסינן בפרק בני העיר² אמ' ר' פרנך אמ' ר' יוחנן כל
 האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום בלא אותה מצוה פי' לפי שעבר על מצוה
 דרבנן ועל הא שמעתא דר' פרנך סמכי רבנן דגוריי על הירדים הבאות מחמת ספר
 תורה והיא גזירה אחת משמונה עשר דבר שנורו בו ביום ובמסכתא דשבת בפרק
 יציאת השבת גרסינן התם והספר ספר מאי טעמ' גזרו ביה רבנן טומאה אמ' רב

¹ Jer. Hal., 24.

² Megillah, 32.

משרשיה כתחלה היו מצניעין אוכלין דתרומה אצל ספר תורה אמרי האי קדש והאי קדש כיון דחזו דקאתו לידי פסידה גזרו ביה רבנן ט[ומא]ה וידיים מפני שהידיים עסקניות הן [אמרן] אף הידיים הבאות מחמת ספר תורה פוסלות את התרומה מאי טעמ' משום דר' פרנך דאמ' ר' פרנך כל האוחז וכול' ובפרק בני העיר¹ גרסינן אמ' ר' ינאי בר בריה דר' ינאי סבא משמיה דר' ינאי רבה מוטב תיגלל המטפחת ואל יגלה² ספר תורה : ופירש מר רב הונאי בר יוסף דקאמרינן האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום אלא גוללו במטפחת ואם תאמר נכנסת המטפחת בין גויל ונגללת עם ספר תורה וצריך להוציאה בידו מבין הגוילין ויש לו לספר תורה כען ביוזיון מוטב שיגלל מטפחת ואל יגלה ספר תורה ושמעת מינה דעיקר גזירה משום כבוד תורה הוא ומשום חיבתה ולא מיבעיא ספר תורה דאסור למינקטיה ערום אלא אפילו כל כתבי הקדש מטמאין את הידיים ובמסכת ידיים³ במשנתנו שנינו אומרין צדוקין קובלין אנו עליבן פרושין שאתם אומרין כתבי הקדש מטמאין את הידיים וספרי המירס אינן מטמאין את הידיים אמ' ר' יוחנן (יוחנן) בן זכאי וכי אין לנו על הפרוש אלא זו בלבד הרי הן אומרין עצמות החמור טהורין ועצמות יוחנן כהן גדול טמאין אמרו לו לפי חיבתן היא טומאתן שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תרוודות אמר להן אף כתבי הקדש לפי חיבתן היא טומאתן וספרי המירס שאינן חביבין אינן מטמאין (א)ין את הידיים ולא מיבעיא כתבי הקדש למטמא את הידיים אלא אפילו הגיליון שבספר נמי מטמא את הידיים שכן שנינו במסכת ידיים נמי גיליון שבספר שמלמעלה ומלמטה ושבתחלה ושבסוף מטמא את הידיים ר' יהודה אומ' שבסוף [אינו] מטמא (א) [עד ש] יעשה לו עמוד ואפלו תיק שלספר תורה והתיבות נמי מטמא את הידיים ואסור [לאחזם] ערום ובתוספתא דר' חייא משכחת לה דתניא תיק שלספר ותיבה שלספר ומטפחות ספר טהורות מטמאות את הידיים בפרק בני העיר⁴ גרסינן אמ' ר' זירא אמ' רב מתנא הלוחות והבימות אין בהם משום קדושה ופירש רבינו הננאל זל החלק שלמעלה ושלמטה ושלבין (ק)דושה(ה) כלום יכלה ויגנוז ויחתך החלק שבו אין בו משום קדושה ספר שמלמעלן ושמלמטן וכול' ואני בעניותי סבירא שפיר' ש ש ע . . . גדולה וממה שאמרנו בסופה (?) ובימה שלעין ומסתייע . . . פירוש בפרק בני העיר ר' יהודה בש' שמואל בימה ולוחין אין בהן . . . קדושה . . . קדושת בית הכנסת על האי פירושא בתרא סמכינן ובברייתא

¹ Megillah, 32.³ Yadaim, IV, 6.² יגלל, Not as in editions.⁴ Ibid., 32.

חרש שלהן מותר ישנים מקק שלהן יגנו וגרסי בני מערבא
 הני מטפחות ספרין אין מכבסין אותן במי רגלים
 אבל מכבסין גרסינן בפרק בני העיר¹ אמר זוטרא משמיה
 דרב ששת מטפחות מצוה וזו היא גניתן אמר רבא האי ספר
 תורה שבלה גונזין רב אחא בר יעקב ובכלי חרש שנ ונתתם
 בכלי חרש האומר לאומן עשה לי תיק של ספר
 או נרתיק מש בהן חול מ ש ש
 תפילין ומזוזות

¹ Yadaim, IV, 26.

INSTALLATION OF THE EGYPTIAN NAGID¹.

... אלהי לטובה עלי ועל נגידי מפני אשר ישבתי בשבת (ב) תחכמוני ראש השלישי זה כמה פעמים ודרשתי בדברי אלהים חי על ראשי עם קדש בפרקי החנים והמעדים וכאשר שמעו כל ישראל כי נתתי אמרי שפר בתורת מורשה ובינותי פשר דבר בכל מענה סתום ועמום יראו מפני כי ראו כי יי אלהים נתן לי לשון למודים לדעת לעות את יעף דבר וגם אלהי היה עם פי והורני את אשר דברתי ודעו מדת צדקה כי לא מלכנו מלך חסד לבדו תכון ממשלתו הורישיני משרת נגידי באמרו זה יעצור בעם יי אחריו וגם לא הוא לבד קראני נגיד בשמו כי אם מלפניו משנים רבות מימי נגידי בעוד נשמתו בו ורוח אלוה באפו החל נשיאנו נסיכנו (אבן) חסדאי הנשיא הגדול ראש גליות כל ישראל אליו פונים בכל שערי הארץ תכון ממשלתו עד כי [ת]אתה הממשלה הראשונה ממלכת לבת ירושלם לעשות לי שם כשם הגדולים אשר בארץ וקראני עטרת השרים ומהיום ההוא והלאה צלחה רוח המשרה עלי ואהי משכיל בכל דרכי וידעו כל ישראל כי נאמן בית נגידי להיות לפני יי עד עולם וכי אני עוצר בעם יי אחריו ברשיון אדוננו ראש הגולה אשר אנחנו וכל ישראל באים תחת שבט מלכותו וכולנו מתחזקים באלהי אמן ובשער נשיאותו ירומום וגם אדוננו ראש ישיבת ארץ הצבי תכון משרתו לנצח בא אחריו ומלא את דבריו וסעד באומץ משרתו משרתי והכינני על כסא נגידי ויקם על סלע שררותי רגלי כונן אשורי זאת נחלת עבדי יי וצדקתם חז מנת חלקם וכוסם וכה אמר המשורר שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום ושלומכם עדת הצדק לחקת היושר המון היראה אשר בהם נכללו כל מדות השבח יגדל מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ ישע רב: אחרי [שלחנו] אל אדירינו אנשי גאולתינו הכתב הזה הגיע עדינו כתב מינוי משובח.

¹ The Nagid referred to is probably Samuel ben Paltiel, and we may supplement Dr. Lazarus' pedigree of the Reshgolas in the ninth volume of Brüll's *Jahrbücher*, by naming on p. 117 Judah's son Chisdai III, and inserting between XVI and XVII Chisdai's son Daniel as the seventeenth Prince of the Arab period. Chisdai II ruled about 865 to 890, and is obviously too early either for Sambari or my documents. Sambari mentions (Neubauer, *Mediaeval Chronicles*, I, 123) yet another Reschgelutha Chisdai as having been in 1160 teacher of the famous David Alroy.

... May God requite this to me and to my (father the) Nagid, in the presence of whom I sat aforetime on several occasions, when I preached the word of the living God to the heads of the holy people on high days and festivals. And when Israel heard that I gave goodly words of the law which is our heritage, and that I could make clear that which was hidden and difficult, then they had reverence for me, for they saw that the Lord had given me the tongue of the learned that I should know how to sustain by a word him that is weary. Moreover, my God was with my mouth, and did teach me what to speak.

Now know ye the measure of God's kindness to me. Not alone did the Caliph, our gracious king, may his dominion be exalted, cause me to inherit the post of Nagid, and declared, "This is the man who shall rule over the people second to me." Nor hath he alone entitled me Nagid over his people, but before his time, many years ago, in the days of my (father the) Nagid, while he yet lived and the spirit of the Lord was in him, I began to be called the crown of princes by our Nasi and prince (Daniel ibn) Chisdai, the Great Prince, Head of the Captivity of all Israel, to whom all faces turn from all corners of the earth, may his dominion be established, until kingdom come to the daughter of Jerusalem as of yore, and may his name be as the name of the great ones of the earth. And from that day onward, the spirit of dominion hath flourished in me, and all my ways have prospered, and all Israel knew that the house of my (father the) Nagid is sure to be before the Lord for ever, and that I do rule the people of the Lord after him, with the sanction of our lord the Resh Golah, under whose rule we and all Israel come. We all remaining faithful to the God of truth, and to the Nasi, exalted be he.

Moreover, our lord the Rosh Jesheeba of the Pleasant Land—may his rule continue!—followed his example and confirmed his words, and by his office lent support to mine, and confirmed me on the Nagid's throne, and established my dominion on a rock, and guided my footsteps. This is the inheritance of the servants of the Lord and their righteousness, and this the cup of their reward. For thus saith the Singer, "Mark the simple man and watch the upright, for the end of that man shall be peace¹."

To you, O ye righteous congregation, in whom is found everything that is good and worthy of praise. May peace increase from sea to sea, and from the river to the ends of the earth. May God's salvation be great!

After we had sent this letter to our lords, our brethren there reached us from them an excellent letter of appointment.

¹ Or, "There is a future to the man of peace."

... להלוך לפני בחצות ארץ מצרים ונצא ביום ההוא בשפעת סוסים גדולה ותעבור הרנה בארץ ותצעדנה בנות עלי שור לראות במשרתי הנתונה לי מאת מלכי כיד יי הטובה על נגידי ויקרא [פתשגן הכתב] אשר נכתב בשם המלך בשערי [ארץ מצרים] ותתן דת לבלתי עבור [הנגידות ממני] ויעבר כל ישראל אשר בכל מלכותו תחת שבטי ויצוה לעשות לי שם כשם הגדולים אשר בארץ ולרדות בנגיד כשם נגידי וארוחתי ארוחת תמיד נתנה לי מלפניו מדי חדש בחדשו כל ימי חייו וישמחו בי כל ישראל וארץ מצרים שקטה וידעו כן עניי הצאן השומרים אותי כי חסד נגידי עמד בפני למען לא יכרת מביתו איש עומד לפניו כל הימים כי חפץ יי בידו צלח כל ימי חייו והושליך את נפשו מנגד להגדיל תורה ולהאדיר • בכך חלק לו ברבים ואת עצומים חלק שלל תחת אשר הערה לתורתו הקדושה נפשו המהורה ואת פושעים נמנה וחטא רבים נשא ותחל רוח הנגידות אשר היתה על נגידי להאצל עלי ותחזק בי ותעמידני על עמדי ותאמציני כחי לעמוד בהיכל המלך ולצאת ולבוא [לפניו] לכל הפציהם ולכל אודותם [בזכות נגידי] ובזכות גאוננו • ואמנם לגאוני יכון [לנצח] בארץ צבי הנה מכתבו הקדוש הממלל ברור מאליה יורה שאילמלי לא החזיקה לי יד המלכות משרת נגידי היתה יד הגאונות מחזקת ומאמצת משרת נגידי לאהבת נגידי אשר נפלאתה מאהבת בן יחיד לטוב רואי כל שכן כי יד המלכות החלה להסב אופן המשרה אלי על מכונתו ובאה יד הגאונות אחריה בכל מאמצי כח והסכימה על דעת המלכות גם זאת מעם יי צבאות יצאה הפליא עצה הגדיל תושיה • אשרי מי שזכו לו אבותיו אשרי כל מי שיש לו יתד להיתלות בה • וכל אשר צוה גאונו יכון לנצח • עלי ועל חכמי תושיה

... [The Caliph appointed runners] to go before me through the streets of the land of Egypt, and on that day we went out with a mighty procession of horses, and there was a sound of gladness throughout the land, and the little girls stood on the wall to see the state which had been granted me of my king, according to the hand of the Lord as it had been good to my father the Nagid, (and a copy of the mandate) which had been written in the name of the king was read out in the gates (of the land of Egypt), and the law was proclaimed that the (dignity of Nagid) should not pass away from me, and that all Israel under his dominion should come under my rule; and he commanded that I was to have a name as the name of great ones who are in the land, and was to hold dominion as Nagid¹ even as did my father the Nagid, and for my diet there was a continual diet to be given me of the king, month by month, all the days of his life. And all Israel rejoiced in me, and the land of Egypt was quiet. Then the poor sheep that watched me knew that the grace bestowed on my father the Nagid was a blessing unto me continually, in order that there should not be cut off from his house a man to stand before him all the days; for (the Torah) the pleasure of the Lord prospered in his hand all the days of his life, and verily he gave up his soul to magnify the Law, and to adorn it. Thus did he divide him a portion with the great, and with the strong he divided the spoil, because he has poured out his pure soul unto death for his holy Law, and he was numbered with the transgressors, and he bare the sin of many. And the spirit of principedom (Nagiduth) which was upon my (father the) Nagid hath begun to come upon me, and it hath waxed strong within me, and hath caused me to stand firm, and it hath strengthened me, and enabled me to stand within the Caliph's Palace, and to go out and come in before him, for all the needs of Israel and for all their affairs. [All this I owe to the merit of my father the Nagid] and the merit of the Gaon.

And as regards the Gaon of the Pleasant Land, may his rule be established, behold his letter, which speaks clearly for itself, shows that even had the Caliph not confirmed me in my office of Nagid, the Gaon would nevertheless have lent me support and strength because of his love for my father, which wondrously exceeded even that of Jonathan for David². How much the more so, now that the Caliph's

¹ A play upon words, cp. "domineer" and "dominate."

² The Hebrew text is here somewhat difficult and perhaps corrupt.

own hand hath turned the wheel of dominion toward me in all due form, and the Gaon's authority hath followed his, in all its strength, and hath agreed with the royal decision. This also cometh from the Lord of hosts, who is wonderful in counsel and excellent in working. Happy is he that rejoiceth in the blessing of a good father. Happy he who hath that on which he can be sustained. All that the Gaon, may he live for ever! hath commanded me and the wise men of the law [shall surely be performed].

E. N. ADLER.

